

Opinnäytetyö (AMK)
Sosiaalian koulutusohjelma
Toiminnalliset menetelmät
2015

Heini Jokinen

PUHUTAAN SEKSUAALISUUDESTA

– Osallistavia tehtäviä tukemaan ja helpottamaan
seksuaalisuuteen liittyviä keskusteluja

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma | Toiminnalliset menetelmät

Kevät 2015 | 31 + 21

Outi Linnossuo

Heini Jokinen

PUHUTAAN SEKSUAALISUUDESTA - OSALLISTAVIA TEHTÄVIÄ TUKEMAAN JA HELPOTTAMAAN SEKSUAALISUUTEEN LIITTYVIÄ KESKUSTELUJA

Kehittämistyön toimeksiantaja on Nuorten Ystävät-palvelut Oy:n VillaAura. VillaAuran asiakkaana olevien erityisen tuen tarpeessa olevien lasten ja nuorten seksuaalinen käyttäytyminen herätti tarpeen ja mielenkiinnon kehittämistyölle. Kehittämistehtävänä oli luoda ohjaajille materiaalia, jonka avulla seksuaalisuuteen liittyviä aiheita olisi helpompi käsitellä erityisen tuen tarpeessa olevien lasten ja nuorten kanssa. Tuotoksen tavoitteiksi määrittyivät helppokäyttöisyys, toimivuus käytännössä, käytettävyys useammilla lapsilla ja nuorilla sekä työelämälähtöisyys.

Kehittämistyötä tehtiin teorian tiedon, alkukartoituskyselyn, dialogisen keskustelun ja arvioinnin pohjalta yhteistyössä VillaAuran ohjaajien kanssa. Yhteistyö ohjaajien kanssa mahdollisti tuotoksen tekemisen niin, että se palvelisi mahdollisimman hyvin heidän tarpeitaan.

Tuotoksesta rakentui kansio, joka sisältää 7 selkeästi kuvitettua ja asiakasta osallistavaa tehtävää. Kansiossa on myös ohjeet jokaisen tehtävän käyttämiseen. Tehtävät käsittelevät seksuaalisuuteen liittyviä aiheita, kuten murrosikää, hygieniaa, ehkäisyä ja fyysisiä rajoja. Kansio luovutettiin VillaAuraan huhtikuussa 2015.

ASIASANAT:

Erityishuolto, lastensuojelu, oppiminen, osallistaminen, puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatio, seksuaalisuus, työvälineet

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Degree programme of social services | Activating methods

Spring 2015 | 31 + 21

Outi Linnossuo

Heini Jokinen

DISCUSSING SEXUALITY - TASKS THAT MAKE CUSTOMERS INVOLVED, SUPPORT INSTRUCTORS AND MAKE SEXUALITY-RELATED CONVERSATIONS EASIER

This development work was assigned by VillaAura of Nuorten Ystävät-palvelut Oy. The sexual behavior of VillaAura's customers, the children and young people with special needs, aroused the need and interest for this development work. The development task was to create a tool to help VillaAura's instructors when talking about subjects related to sexuality with the children and young people with special needs. The aims of the output were defined as ease of use, usability in practice, usability with many children and young people as well as being work life-oriented.

The development work was based on theory, a survey, dialogic discussion and evaluation in co-operation with Villa Aura's instructors. Co-operation with the instructors made it possible to create the output so that it serves their needs as much as possible.

The output turned out to be a folder that contains 7 simply illustrated tasks that are made so that the children and young people will also involve. The folder also contains the instructions for each task. Tasks cover sexuality-related topics, such as puberty, hygiene, birth control and physical boundaries. The folder was handed over to VillaAura in April 2015.

KEYWORDS:

Care of the disabled, child protection, learning, involvement, augmentative and alternative communication, sexuality, tools

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
2 LÄHTÖKOHTIA KEHITTÄMISTYÖLLE	6
2.1 Toimeksiantaja ja kehittämistyön ympäristö	6
2.2 Aiheen valinta, tavoitteet ja kehittämistehtävät	7
3 LAPSI SIJOITETTUNA KODIN ULKOPUOLELLE	9
3.1 Lastensuojelun sijaishuolto	9
3.2 Erityisen tuen tarpeessa oleva lapsi lastensuojelussa	10
4 JOKAINEN ON SEKSUAALINEN	12
4.1 Seksuaalisuus ja sen opettelu	12
4.2 Erityisen tuen tarpeen ja laitospäivähoito-ympäristön vaikutus seksuaalisuuteen	14
4.3 Oppimiseen vaikuttavat tekijät seksuaalikasvatuksessa	16
5 KEHITTÄMISTYÖN KUVAUS	18
5.1 Kehittämisen- ja tiedonkeruun menetelmät	18
5.2 Kehittämistyön kulku	22
5.3 Tuotos	24
6 POHDINTAA KEHITTÄMISTYÖSTÄ	25
LÄHTEET	28

LIITTEET

- Liite 1. Alkukartoituskysely
- Liite 2. Alkukartoituskyselyn vastaukset
- Liite 3. Tuotoksen sisältö

KUVIOT

Kuvio 1. Kehittämistyön prosessikaavio	24
--	----

1 JOHDANTO

Suomalaisessa kulttuurissa näkyy yleinen vaikeus puhua seksuaalisuudesta luontevasti. Kasvattajina ja ammattilaisina valitettavan helposti väistämme koko seksuaalisuuden aluetta. Myös ammattiin opiskellessa usein seksuaalisuuteen liittyvä aineisto on vähäistä tai hyvin teoreettista, jolloin sitä on vaikeaa sitoa käytännön työhön. Koulutuksesta saatavat valmiudet seksuaalisuuden käsittelemiseen ovat näin ollen yleensä vähäiset. (Ilmonen & Karanka 2011, 5.)

Opinnäytetyön tekemisen tullessa ajankohtaiseksi työskentelin Nuorten Ystävät-palvelut Oy:n VillaAurassa. Työskentelin sijaishuollon palveluissa, jotka on tarkoitettu lapsille joilla on sijaishuollon tarve ja jotka tarvitsevat erityistä tukea esimerkiksi kehitysvamman, kehityksen viivästymisen, autismin, Aspergerin, traumatisoitumisen, psyykkisen sairauden tai muun neuropsykiatrisen kuntoutuksen tarpeen vuoksi. VillaAurassa työskennellessäni seksuaalisuus oli alkanut näkyä yksikön arjessa aiempaa voimakkaammin. Tämä näkyi lasten ja nuorten, erityisesti murrosiässä olevien, lisääntyneenä seksuaalisena käyttäytymisenä sekä seksuaalisuuteen liittyvinä puheina. Seksuaalisuus aiheena kiinnosti minua, ja sovin tekeväni aiheesta opinnäytetyön VillaAuraan. Kehittämistehtäväkseni määrittyi luoda ohjaajille materiaalia, jonka avulla seksuaalisuuteen liittyviä aiheita olisi helpompi käsitellä erityisen tuen tarpeessa olevien lasten ja nuorten kanssa. Tuotoksen tavoitteiksi määrittyivät helppokäyttöisyys, toimivuus käytännössä, käytettävyys useammilla lapsilla ja nuorilla sekä työelämälähtöisyys. Tein kehittämistyötä yhteistyössä VillaAuran ohjaajien kanssa, jotta tuotos palvelisi mahdollisimman hyvin heidän tarpeitaan.

Raportissa käsittelen kehittämistyön lähtökohtia, jonka jälkeen perehdyn lastensuojeluun, seksuaalisuuteen ja oppimiseen liittyvään teoriaan. Raportti jatkuu kehittämistyön kulun selvittämällä ja tuotoksen kuvaamisella. Lopuksi arvioin kehittämistyötäni. Liitteenä ovat tekemäni alkukartoituskysely, siihen saamani vastaukset sekä tuotoksen sisältö.

2 LÄHTÖKOHTIA KEHITTÄMISTYÖLLE

2.1 Toimeksiantaja ja kehittämistyön ympäristö

Nuorten ystävät ry on sosiaali- ja terveysalan asiantuntija- ja vaikuttajajärjestö, joka tuottaa valtakunnallisia sosiaali- ja terveysalan erityispalveluja ympäri Suomea. Palveluja tuotetaan lasten ja nuorten, mielenterveys- ja päihdekuntoutujien, vammaisten sekä heidän perheidensä hyvinvoinnin edistämiseksi. (Nuorten Ystävät ry 2014a.)

Nuorten ystävät ry:n alla toimii Nuorten Ystävät-palvelut Oy. Nuorten Ystävät-palvelut Oy tarjoaa lastensuojelu-, perhehoito-, vammais-, mielenterveys-, perhekuntoutus-, sekä avopalveluja. (Nuorten Ystävät 2014b.) Vuonna 2011 valmistunut Turun yksikkö VillaAura toimii vammaispalveluiden alaisuudessa. VillaAura on ympärivuorokautisesti valvottu yksikkö, joka tarjoaa sijaishuollon palveluja alle 18-vuotiaille sekä tehostettua palveluasumista yli 18-vuotiaille. Sijaishuollon osastoilla, Jokerissa ja Kunnarissa on yhteensä 12 asiakaspaikkaa. Tehostetun palveluasumisen osastolla, Kotipesässä on 6 asiakaspaikkaa. (Nuorten Ystävät ry 2014d.) VillaAurassa työskentelee ohjaajan ja sairaanhoitajan nimikkeellä sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia, kuten lähihoitajia, sairaanhoitajia ja sosionomeja. VillaAuran toiminnasta on vastannut vuodesta 2011 palveluesimies Jaana Jussila. (Nuorten Ystävät ry 2014d).

Lapsi voi tarvita erityistä tukea ja erityisiä palveluita turvaamaan kasvuaan ja kehitystään. Näihin tarpeisiin peruspalvelut eivät aina riitä vastaamaan. Pyrkimyksenä on lisätä ammattilaisten valmiuksia tunnistaa erityisen tuen tarvetta ja ohjata asiakkaita erityispalveluiden piiriin. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014a.) Erityisen tuen tarpeessa ovat ne lapset, joiden kasvun, kehityksen ja oppimisen edellytykset ovat heikentyneet vamman, sairauden tai toimintavajavuuden vuoksi. Lisäksi erityisen tuen piiriin kuuluvat lapset, jotka tarvitsevat psyykkistä tai sosiaalista tukea. (Opetushallitus 2004, 28).

VillaAuran sijaishuollon palvelut on tarkoitettu lapsille joilla on sijaishuollon tarve ja jotka tarvitsevat erityistä tukea esimerkiksi kehitysvamman, kehityksen viivästyksen, autismin, Aspergerin, traumatisoitumisen, psyykkisen sairauden tai muun neuropsykiatrisen kuntoutuksen tarpeen vuoksi. Sijaishuollolla pyritään varmistamaan lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen tarpeiden ja toiveiden mukaan. (Nuorten Ystävät ry 2014c.)

2.2 Aiheen valinta, tavoitteet ja kehittämistehtävät

Sovin tekeväni opinnäytetyöni VillaAuraan jo ennen kuin olin ehtinyt miettiä opinnäytetyön aihetta. Tiesin kuitenkin haluavani tehdä toiminnallisen opinnäytetyön. VillaAurassa työskennellessäni seksuaalisuus oli alkanut näkyä yksikön arjessa aiempaa voimakkaammin. Tämä näkyi lasten ja nuorten, erityisesti murrosiässä olevien, lisääntyneenä seksuaalisena käyttäytymisenä sekä seksuaalisuuteen liittyvinä puheina. Seksuaalisuus aiheena kiinnosti minua, joten ehdotin sitä yksikön vastaavalle ohjaajalle Mari Westmanille. Marin mielestä aihe oli hyvä, ja aloimme pohtia miten opinnäytetyö toteutuisi. Rajasimme opinnäytetyöni toimintaympäristöksi VillaAurassa sijaishuollon palveluja tarjoavan Jokeri-Kunnarin. Päädyimme yhteisymmärryksessä kehittämistyöhön jossa tekisin ohjaajille työvälineen seksuaalisuuteen liittyen.

Suomalaisessa kulttuurissa näkyy yleinen vaikeus puhua seksuaalisuudesta luontevasti. Kasvattajina ja ammattilaisina valitettavan helposti väistämme koko seksuaalisuuden aluetta. Myös ammattiin opiskellessa usein seksuaalisuuteen liittyvä aineisto on vähäistä tai hyvin teoreettista, jolloin sitä on vaikeaa sitoa käytännön työhön. Koulutuksesta saatavat valmiudet seksuaalisuuden käsittelemiseen ovat näin ollen yleensä vähäiset. (Ilmonen & Karanka 2011, 5.)

Sosiaalialalla työ on tavoitteellista, jolloin toiminnan tavoitteet määräytyvät haasteellisista ilmiöistä käsin (Mäkinen ym. 2009, 157). Kehittämistyön tavoitteeksi määrittyi ohjaajan ja nuoren välisen, seksuaalisuuteen liittyvän keskustelun aloittamisen ja käymisen helpottaminen. Työtavan valinta riippuu paljon asiakkaasta

ja hänen tarpeistaan (Mäkinen ym. 2009, 158). Kehittämistehtävänä oli luoda ohjaajille materiaalia, jonka avulla seksuaalisuuteen liittyviä aiheita olisi helpompi käsitellä erityisen tuen tarpeessa olevien lasten ja nuorten kanssa. Tuotoksen tavoitteiksi määrittivät helppokäyttöisyys, toimivuus käytännössä, käytettävyys useammilla lapsilla ja nuorilla sekä työelämälähtöisyys.

3 LAPSI SIJOITETTUNA KODIN ULKOPUOLELLE

3.1 Lastensuojelun sijaishuolto

Lastensuojelulaki määrittelee lastensuojelun olevan lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua, jota toteutetaan lastensuojelutarpeen selvittämisellä, asiakassuunnitelmalla sekä järjestämällä avohuollon tukitoimia. Lastensuojelua toteutetaan myös kiireellisinä sijoituksina, huostaanottoina sekä niihin liittyvinä sijais- ja jälkihuoltolina. Lastensuojelulain mukaan lastensuojelun tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.)

Lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle useilla erilaisilla päätöksillä. Lapsi voidaan sijoittaa avohuollon tukitoimena, huostaan otettuna, kiireellisesti sijoitettuna tai hallinto-oikeuden väliaikaisella määräyksellä sekä jälkihuoltona. Lapsen sijaishuollon muotoihin kuuluvat muun muassa perhehoito, ammatillinen perhekoti ja laitoshuolto. (Saastamoinen 2010, 4, 7.) Lasten sijais- ja laitoshuoltoa voidaan lastensuojelulain mukaan järjestää lastenkodeissa, koulukodeissa sekä niihin rinnastettavissa yksiköissä (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417).

Lastensuojelulaki määrää, että lapsi tai nuori on otettava huostaan ja hänelle on järjestettävä sijaishuolto seuraavissa tilanteissa: puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä, tai lapsi vaarantaa käyttäytymisellään vakavasti terveyttään tai kehitystään (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417).

Sijaishuolto lastensuojelulaitoksessa lasketaan laitoshuoltoon (Saastamoinen 2010, 10–11), jolla tarkoitetaan ympärivuorokautista hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella (Nuorten Ystävät ry 2014c). Laitoshuoltoon sijoitetaan vaikeahoitoisia ja erityisosaamista edellyttäviä lapsia. Lapsella on oikeus tarpeidensa mukaiseen sijaishuoltopaikkaan ja paikan valinnan on aina perustuttava lapsen etuun. (Saastamoinen 2010, 10–11.) Laitoshuoltoa järjestetään, jos

lapsen sijaishuoltoa ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti riittävien tukitoimien avulla esimerkiksi perhehoidossa (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417).

Kun laitoshuolto on hyvin järjestetty, sitä voidaan pitää parhaana ratkaisuna sijaishuollon järjestämiseksi. Näin voidaan ajatella tapauksissa, joissa lapsen sijoitus on väliaikainen ja laitoshoitoon liittyy tiivis työskentely vanhempien kanssa. Pysyväisluonteisessa sijoituksessa yleensä perhehoito on tavoiteltavin ratkaisu, mutta aina se ei ole mahdollista. Esimerkiksi lapsen erityinen vaikeahoitoisuus voi olla esteenä perhehoidolle. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014c.)

3.2 Erityisen tuen tarpeessa oleva lapsi lastensuojelussa

Koska erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen vanhemmuus voi olla hyvin haastavaa, voivat lapsen kehitykseen ja terveyteen liittyvät vammat ja sairaudet olla lastensuojelutarpeen syntymiseen vaikuttavia tekijöitä. Esimerkiksi toistuvat hoidot saattavat kuluttaa vanhempien voimavaroja tai viedä liiaksi huomiota muilta sisaruksilta. Usein lastensuojelun tarpeen ilmetessä on perheessä muitakin kuormittavia tekijöitä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014d.)

Joidenkin erityisen tuen tarpeessa olevien riski tulla hyväksikäytetyksi tai laiminlyödyksi on tavallista suurempi. Syynä tähän voi Department of Healthin mukaan olla esimerkiksi joidenkin erityisen tuen tarpeessa olevien vähäiset ulkopuoliset kontaktit, monet intiimistikin hoitavat henkilöt, heikommat kyvyt vastustella tai välttää hyväksikäyttöä, kommunikointivaikeudet jonka vuoksi ei pysty ilmaisemaan tapahtuneita asioita, sekä suurempi riski tulla kiusatuksi. (Department of Health 1999, 69.)

Erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen lastensuojelun tarpeen arvioiminen voi olla haastavaa. Arvioinnin avuksi on kehitetty esimerkiksi VALMA - Vammaisten lasten lastensuojelun kehittämishankkeessa (vuosina 2004–2005) Lastensuojelullisen huolen arvioinnin työväline- niminen arviointilomake, jonka avulla pystytään erottamaan lastensuojelutarve vammaan liittyvistä ongelmista (Valma-hanke 2004–2005).

Erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen perheen ollessa lastensuojelun piirissä on tärkeää, että lastensuojelun ja esimerkiksi kehitysvamma-alan ammattilaiset tekevät tiivistä yhteistyötä tarjotakseen lapselle ja perheelle parhaan mahdollisen tuen (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2014d).

4 JOKAINEN ON SEKSUAALINEN

4.1 Seksuaalisuus ja sen opettelu

Maailman terveysjärjestö on määritellyt seksuaalisuuden seuraavasti: ”Seksuaalisuus on keskeinen osa ihmisyyttä kaikissa elämän vaiheissa ja se käsittää sukupuolen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuoliroolit, seksuaalisen suuntautumisen, erotiikan, mielihyvän, seksuaaliset suhteet ja lisääntymisen. Seksuaalisia kokemuksia ja seksuaalisuuden ilmenemismuotoja ovat ajatukset, fantasia, halut, uskomukset, asenteet, käyttäytyminen, seksuaalisuuden harjoittaminen, roolit ja suhteet. Vaikka seksuaalisuus voi pitää sisällään kaikki nämä ulottuvuudet, ihminen ei aina koe tai ilmennä niitä kaikkia. Biologiset, psykologiset, sosiaaliset, taloudelliset, poliittiset, eettiset, lailliset, historialliset, uskonnolliset ja hengelliset tekijät vaikuttavat vuorovaikutuksessa seksuaalisuuteen”. (World Health Organization & Department of Reproductive Health and Research 2006.) Ihmisen seksuaalisuuteen voi vaikuttaa jokin erityispiirre, kuten sairaus tai vamma, mutta se ei vähennä seksuaalisuutta. Jokainen on seksuaalinen omalla tavallaan. Parhaimmillaan seksuaalisuus antaa mahdollisuuden nauttia läheisyydestä ja seksuaalisesti mielihyvää tuottavista kokemuksista mielessä ja kehossa. (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos 2014e.)

Jokaisella lapsella ja nuorella on oikeus nauttia kehostaan ja seksuaalisuudestaan. Lapsilla ja nuorilla on oikeus kertoa oma mielipiteensä, kun seksuaalisista asioista keskustellaan tai niistä päätetään. Heillä on myös oikeus saada riittävästi tietoa seksuaalisuuteen liittyvistä asioista. (Väestöliitto 2014.) Haasteet oppimisessa tai heikot mahdollisuudet tiedon saamiseen vaikuttavat suurelta osin riittävän tiedon saamiseen. Ympäristön tarjoama tuki ja mahdollisuudet vaikuttavat siihen, millaiset mahdollisuudet omia oppimisedellytyksiä on hyödyntää. (Ahvenainen ym. 2001, 28.)

Bildjuschkin & Malmberg (2000) ovat seksuaalikasvatuksesta kertovassa kirjassaan luetelleet seksuaalisuuteen liittyviksi aiheiksi muun muassa seuraavia: Seu-

rustelu, suuteleminen, rakkaus, murrosikä, gynekologinen tutkimus/poikien tutkiminen, kelpaava keho, ehkäisy, sukupuolitaudit, abortti, seksuaalinen kiihottuminen ja orgasmi, seksuaalisuuden ja sukupuolisuuden monimuotoisuus, fantasiat, itsetyytytys, porno ja erotiikka, seksiä käsittelevä lainsäädäntö, seksuaalinen hyväksikäyttö ja väkivalta. Seksuaalikasvatuksen selkeimpiä päämääriä on hyvä seksuaaliterveys. Kyetäkseen hoitamaan seksuaaliterveyttään, pitää ihmisen ymmärtää seksuaalisuuden merkitys. (Bildjuschkin & Malmberg 2000, 46, 59–135.)

Tavoitteena seksuaalikasvatuksessa on asenteiden, tietojen, taitojen, tasa-arvon, sekä seksuaaliterveyden edistäminen. Seksuaaliterveyden perusta on itsetunto, jota rakennetaan jo pienestä pitäen. Tässä avainasemassa ovat aikuisen läsnäolo, huolenpito ja kiinnostus. Kun lapsi tai nuori arvostaa itseään ja kokee itsensä tärkeäksi ja tarpeelliseksi, haluaa hän myös suojata itseään. (Väestöliitto 2014.) Aikuisten tehtävänä on myös auttaa nuoria saamaan tietoa ja taitoa, jonka pohjalta tehdä tärkeitä päätöksiä (Anderson 2005, 98). Oikea tieto ja hyvä itsetunto ehkäisevät parhaiten erilaista riskikäyttäytymistä (Väestöliitto 2014).

Jotta oppiminen ja opettaminen tapahtuisivat tarkoituksenmukaisesti, on mietittävä myös opettamistapoja. Vallalla olevan konstruktivistisen käsityksen mukaan tieto rakentuu sosiaalisesti ja kognitiivisesti. Käsitys korostaa sitä, että oppija itse rakentaa tiedollisia käsityksiään sen sijaan, että saisi ne valmiina. Olennaista on osallistua vuorovaikutukseen ja yhteiseen toimintaan. Oppiminen ei ole tiedon passiivista vastaanottamista vaan oppijan aktiivista toimintaa, jossa oppija liittyy uutta tietoa jo aikaisemmin opittuun tietoon tai näkemykseen. Oppija tarvitsee monipuolisen oppimisympäristön, joka on kiinnostava, virikkeellinen ja motivoiva. Oppimisessa oppijan oma toiminta on keskeisessä asemassa. (Kauppila 2007, 35–37.)

Toiminta ja onnistuminen synnyttävät motivaatiota (Ikonen 1998, 171). Tekemällä oppiminen tarkoittaa oppimista, joka tapahtuu konkreettisen tekemisen avulla. Oppijat siis tekevät ja osallistuvat, minkä avulla he oppivat. Tekemällä oppimiseen kuuluu myös virheiden tekeminen ja epäonnistuminen. Virheidenkin kautta opitaan. (Seikkula-Leino 2007, 36)

Seksuaalikasvatus tapahtuu myös muulloinkin kuin sille tarkoitetuilla hetkillä, koska se kattaa myös elämän taitojen opettelua ja ihmisenä kasvamista. Kasvat-
tajien rinnalla asioita opitaan ihmissuhteista, ystävyydestä ja perheestä. Aikuiset
antavat myös tiedostamattaan asenteellista seksuaalikasvatusta. (Väestöliitto
2014.)

4.2 Erityisen tuen tarpeen ja laitospäätöisen ympäristön vaikutus seksuaalisuuteen

Erityisen tuen tarpeeseen, kuten kehitysvammaisuuteen, kuin myös seksuaali-
suuteen liittyy erilaisia uskomuksia ja myyttejä, ja varsinkin näiden kahden termin
yhdistäminen näyttää hankalalta. Usein vaikuttaa siltä, että erityisen tuen tarve
rajoittaisi henkilön seksuaalisuuden olemassaoloa tai heidän seksuaalisuutensa
olisi erityisen kiellettyä. Myytti siitä, että seksuaalisuus kuuluu vain nuorille, kau-
niille, terveille ja vammattomille ihmisille tuntuu elävän meissä syvällä. Monissa
laitosasumista tarjoavissa paikoissa oikeus omaan seksuaalisuuteen ja sen to-
teuttamiseen kielletään. (Ilmonen & Karanka 2011, 5,126.)

Laitoksessa seksuaalisuuden olemassaolo kielletään monesti vaikenemalla. Jos
siitä ei puhuta, sitä ei ole olemassa. Asiakkaita voidaan kohdella sukupuolineut-
raaleina, joka voi näkyä esimerkiksi vaatetuksessa. Laitoksessa on harvoin
myöskään sellaista yksityisyyttä, joka mahdollistaisi esimerkiksi kumppanin ta-
paamisen ilman valvontaa. Myös erityisen tuen tarpeessa olevilla on samat hel-
lyyden ja läheisyyden tarpeet kuin muillakin. Työntekijöiden ja asiakkaiden välillä
on fyysistä läheisyyttä usein vain silloin kun asiakkaat ovat lapsia, vaikka se voisi
olla yhtä tärkeää myös nuorille ja aikuisille. Laitosasuminen usein estää myös
itsensä tutkimisen ja aistillisuudestaan nauttimisen. Erityisen tuen tarpeessa ole-
vaa ei välttämättä kohdella ikätasonsa mukaisesti, eikä välttämättä seksuaali-
sena olentona lainkaan. Heidän ajatuksensa ja haaveensa seurustelusta tai per-
heen perustamisesta eivät ehkä saa minkäänlaista tukea. Yksilön seksuaalisuus
voi laitoksessa muuttua normaalista ja jokaiselle kuuluvasta asiasta tabuksi. (Il-
monen & Karanka 2011, 126–127, 129-130.)

Erityisen tuen tarpeessa olevat käyvät läpi samoja kehitysvaiheita kuin kaikki muutkin. Heillä on lapsena tarve tutkia omaa kehoaan ja vertailla sitä muihin. Erityisen tuen tarpeessa olevat käyvät läpi murrosiän, ja joutuvat pohtimaan tulevaisuutta miehenä tai naisena. Monilla on tyttö- tai poikaystäviä, vaikkakin usein tavallista vähemmän sillä ympäristön asenteet eivät juurikaan rohkaise heitä seurustelusuhteisiin. Erityisen tuen tarpeessa olevat voivat murrosikäisenä kärsiä huonosta itsetunnosta ja kelpaamattomuuden tunteista samalla lailla kuin muutkin. Yhtä lailla he tarvitsevat silloin tukea ja myönteistä palautetta omasta naiseudestaan tai mieheydestään. Monilla tulee aikuisena olemaan rakastavia suhteita ja oppivat tuottamaan seksuaalista mielihyvää niin itselleen kuin toisilleen. (Ilmonen & Karanka 2011, 130–132.)

Erityisen tuen tarpeessa olevilla esiintyy myös poikkeavaa seksuaalista käyttäytymistä. Seksuaalisena häiriökäyttäytymisenä nähtävät teot, kuten julkinen itsetyydytys voi johtua yksinkertaisuudessaan siitä, että ettei henkilölle ole tarkoituksenmukaisesti opetettu yhteisön normeja ja käyttäytymissääntöjä. Näissä tilanteissa on hyvä tarkistaa, että työntekijöiden asettamat normit ja säännöt ovat yhdenmukaiset. Sosiaalisten taitojen oppiminen voi jäädä heikoksi vähien sosiaalisten kontaktien vuoksi. Tiedon saaminen ja oppimisen mahdollistaminen esimerkiksi etäisyyden säätelyssä ja turvallisuuskasvatuksessa ennaltaehkäisee ongelmatilanteita. Jokaisella tulisi olla oikeus omilla ehdoillaan ja keinoillaan toteuttaa omaa seksuaalisuuttaan, tietenkään muita vahingoittamatta. Myös erityisen tuen tarpeessa olevilla tulee olla oikeus läheisiin ihmissuhteisiin, seurusteluun ja seksuaalisuuteen. Valitettavasti he kuitenkin kohtaavat usein valtaväestöä enemmän kieltoja ja rajoituksia, saaden samanaikaisesti vähemmän tietoa ja valmiuksia seksuaalisuuden ilmaisuun ja ihmissuhteisiin. (Ilmonen & Karanka 2011, 5, 128, 131, 134.)

4.3 Oppimiseen vaikuttavat tekijät seksuaalikasvatuksessa

Erityisen tuen tarpeessa olevien tiedonsaanti seksuaalisuudesta voi jäädä heikoksi myös erilaisten oppimiseen vaikuttavien häiriöiden takia. Erityisen tuen tarpeessa olevilla esiintyy usein kommunikaatio-, hahmotus- ja tarkkaavaisuushäiriöitä, jotka vaikuttavat yksilön oppimiseen, tiedon sisäistämiseen ja mielipiteen ilmaisemiseen. Yksilön geneettinen perimä ja ulkoisten kehystekijöiden vaikutus määrittelevät suuresti yksilön oppimisedellytyksiä. (Ahvenainen ym. 2001, 28.)

Kommunikaatiohäiriö voi ilmentyä puhehäiriönä, kielellisenä häiriönä tai kuulon häiriönä. Puhehäiriöihin kuuluvat äänen, artikulaation ja puheen sujuvuuden häiriöt. Kielellisiin häiriöihin kuuluvat puhutussa tai kirjoitetussa symbolijärjestelmässä esiintyvät ymmärtämisen, tuoton tai kehityksen häiriöt. Kuulon häiriöiksi luokitellaan auditiivisen tarkkuuden, toiminnan ja prosessoinnin häiriöitä. (Ahvenainen ym. 2001, 66–67.) Kielen ja kommunikaation kehitykseen vaikuttavia fysiologisia syitä voivat olla esimerkiksi CP-vamma, kehitysvammat, kehitykselliset kielihäiriöt, erilaiset neurologiset sairaudet ja aivovammat (Tikoteekki 2007, 4). Myös henkilön persoonallisuus ja ympäristötekijät vaikuttavat kielen ja kommunikaatiotaitojen kehitykseen (Korpijaakko-Huuhka & Launonen 2011, 9-10). Vaikka erityisen tuen tarpeessa olevat ymmärtäisivät yksinkertaista ja tilanteeseen liittyvää puhetta, varsinkin käsitteellisten ja abstraktien asioiden ymmärtämisessä voi olla vaikeuksia (Hakala ym. 2001, 83).

Erityisen tuen tarpeessa olevilla saattaa ilmetä myös hahmotusvaikeuksia. Hahmotusvaikeuksilla tarkoitetaan yleensä näönvaraisen havainnoinnin ongelmia. Haasteita voi olla kuvallisessa muistamisessa tai yksityiskohtien havaitsemisessa, kuvallisessa ajattelussa tai mielikuvitusta vaativissa tehtävissä. Myös ajan ja syy-seuraussuhteiden hahmottaminen voi olla haasteellista. (Kuntoutussäätiö 2012.)

Erityisen tuen tarpeessa olevilla voi olla vaikeuksia tarkkaavaisuudessa. Haasteita voi olla tarkkaavaisuuden kohdentamisessa ja sen ylläpitämisessä. Keskityminen voi häiriintyä herkästi, eikä pitkäksi aikaa yhteen asiaan paneutuminen välttämättä onnistu. Tehtävien loppuun tekeminen voi olla hankalaa, ja ajatus voi

lähteä helposti harhailemaan tehtävästä toiseen. Kun tarkkaavaisuuden häiriöön liittyy ylivilkkautta, voi kyseessä olla aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriö eli ADHD. (Kuntoutussäätiö 2012.)

Oppimisen tavat voidaan jakaa näkemällä, kuulemalla tai tekemällä oppimiseen. Usean aistin hyödyntäminen samanaikaisesti voi tukea esimerkiksi opittavan asian muistamista. (Kuntoutussäätiö 2011.) AAC on lyhenne, jota usein käytetään puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointimenetelmistä. Lyhenne tulee englanninkielisistä sanoista Augmentative and Alternative Communication, suomennettuna puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatio. Puheen tukemiseen tai korvaamiseen voidaan käyttää esimerkiksi kuvia, esineitä, eleitä ja tukiviittomia, kirjoittamista, sanalistoja, kommunikoinnin apuvälineitä tai tulkkia. (Tikoteekki 2007, 5-8.) Erityisen tuen tarpeessa oleville visuaaliset tai konkreettiset vihjeet puheen tukena ovat tärkeitä (Hakala ym. 2001, 83). Kuvilla voi helpottaa konkreettisten tai käsitteellisten sanojen ymmärtämistä (Tikoteekki 2014, 4). Kirjoitettu ja piirretty tieto on saatavilla aina uudelleen, kunnes sen omaksuminen onnistuu. (Andersson 2006, 10–11) Erityisen tuen tarpeessa olevat usein oppivat parhaiten, kun asiaa opetetaan vähän aikaa kerrallaan, useasti toistaen (Ikonen 2004, 361).

Aikuinen voi omalla toiminnalla vaikuttaa vuorovaikutuksen ja sitä kautta oppimisen onnistumiseen. Esimerkiksi tilanteen rauhoittaminen, ajan antaminen, katsekontakti ja selkokieli edesauttavat vuorovaikutuksen onnistumista. Onnistumisen kokemukset kannustavat erityisen tuen tarpeessa olevaa lasta tai nuorta kommunikoimaan vaikeuksista huolimatta. (Tikoteekki 2007, 3, 5.) Aikuisen tulisi järjestää vuorovaikutustilanteet sellaisiksi, että ihminen poikkeavuuksistaan huolimatta ymmärtää ja tulee ymmärretyksi (Ahvenainen ym. 2001, 16).

5 KEHITTÄMISTYÖN KUVAUS

5.1 Kehittämisen- ja tiedonkeruun menetelmät

Kehittämistyössä kehittämisen menetelmät kuuluvat tuotoksen toteutustapaan. Toteutustapa tarkoittaa keinoja, joilla tuotoksen materiaali hankitaan sekä keinoja, joilla tarvittava tieto tuotoksen valmistukseen hankitaan. Opinnäytetyönä tehdyssä kehittämistyössä tutkimusmenetelmiä käytetään väljemmässä merkityksessä kuin tutkimuksellisessa opinnäytetyössä. Tiedonkeräämistavat ovat kuitenkin samat. Tutkimuksellisia menetelmiä käytetään lähinnä tuotoksen tekemiseen tarvittavan materiaalin hankintaan. Tutkimusmenetelmiä käytetään myös siksi, että kehittämistyö saataisiin tehtyä kohderyhmälähtöisesti. Ennen tutkimuksellisten menetelmien käyttöä on tärkeää miettiä, millaista tietoa kehittämistyön tueksi tarvitaan. Miten tämä tieto edistää kehittämistyön onnistumista? Millä tavalla ja keneltä tämä tieto olisi mahdollista kerätä? Kehittämistyössä ei ole myöskään tarvetta analysoida kerättyä aineistoa yhtä tarkasti ja järjestelmällisesti kuin tutkimuksellisessa opinnäytetyössä. (Airaksinen & Vilkka 2003, 56–58). Tärkeää on, että kehittämistyössä käytetään hyödyksi riittävä määrä materiaalia ja aineistoja. Käytännön työskentelyä on dokumentoitava riittävästi ja tarkoituksenmukaisesti, jotta kehittämistyön eteneminen ja logiikka tulevat selväksi ulkopuolisille. (Salonen 2013, 23–24.)

Aikaisempaan tietoon perehtyminen

Kehittämistyön aihetta käsittelevään kirjallisuuteen perehtyminen suuntaa ja ohjaa kehittämistyössä tehtäviä valintoja. Usein alustava perehtyminen kirjallisuuteen auttaa tekijää rajaamaan kehittämistyötä, jonka jälkeen siirrytään konkreettiseen aineistonkeruuseen. Kirjallisuuteen perehtyminen tutustuttaa kehittämistyön tekijän kehittämistyöhön liittyviin ilmiöihin, käsitteisiin ja näkökulmiin, ohjaa menetelmävalintoihin sekä luo suuntaviivoja työn rajaamiselle. (Hirsjärvi ym. 2007, 105–106.) Kehittämistyössäni käytin kirjallisuutta aiheeseen tutustumiseen, kehittämistyön rajaamisen tukena, menetelmävalintoja tehdessäni sekä tuotoksen sisällön keräämisessä.

Dialoginen keskustelu

Dialogi kuvaa ihmisten välistä yhteistyötä ja viestintää. Dialogi on yhteistä, vapaata ajatusten virtaa. Dialogi eroaa muista keskustelun muodoista siten, että sen avulla pyritään synnyttämään vastavuoroisesti uutta, yhteistä ymmärrystä. Dialogissa ihmiset ajattelevat ääneen ja pyrkivät saamaan aikaan uusia ajatuksia ja näkökulmia, ymmärtämään toisen ajattelumaailmaa ja ratkaisemaan ongelmia. (Matikainen & Puro 2000, 7-8,12.)

Kehittämistyössäni käytin dialogista keskustelua menetelmänä useasti prosessin kulun aikana. Kävin dialogista keskustelua VillaAuran vastaavan ohjaajan sekä VillaAurassa työskentelevien ohjaajien kanssa. Dialogissa sain ajatuksia ja ideoita, sekä vahvistusta omille ideoilleni. Käydyistä keskusteluista kirjoitin jälkepäin muistiinpanoja kehittämispäiväkirjaani. Koska kehittämistyöni tuotos tulee työvälineeksi VillaAuran ohjaajille, oli mielestäni tärkeää kuulla heidän ajatuksiinsa siitä millainen tuotos olisi heille käyttökelpoisiin. Keskustelut VillaAuran vastaavan ohjaajan kanssa ohjasivat aiheen valintaa ja sen rajaamista. Keskustelut ohjaajien kanssa vahvistivat näitä ajatuksia. Ohjaajien kanssa käydyt keskustelut auttoivat tekemään tuotoksesta heidän tarpeitaan parhaiten palvelevan, mutta silti itselleni mielekkään tehdä.

Kehittämispäiväkirja

Kehittämispäiväkirja on väline kehittämistyön prosessin dokumentointiin. Kehittämispäiväkirja toimii muistin tukena. Päiväkirjaan on hyvä dokumentoida tarkasti kehittämistyössä tehtyä ideointia, pohdintoja ja tiedonhankintaa. (Airaksinen & Vilka 2003, 19–20.) Pidin kehittämispäiväkirjaa koko opinnäytetyöprosessin ajan. Käytin päiväkirjaa muistiinpanojen tekemiseen muun muassa prosessin kuluista, omasta ideoinnistani, tiedonkeruustani, toimijoiden kanssa käytyjen keskustelujen dokumentointiin sekä raportin jäsentämisen tukena.

Kysely

Kysely määritellään yleensä kvantitatiiviseksi (määrälliseksi) tutkimusmenetelmäksi (Hirsjärvi ym. 2007, 186). Kvantitatiivista tutkimusmenetelmää on hyvä

käyttää silloin, kun kehittämistyön tueksi tarvitaan mitattavaa, numeraalista tietoa. Numeroiden avulla voidaan haluta täsmentää, selittää tai perustella kehittämistyöhön liittyvää aihepiiriä, ideaa tai yksityiskohtaa. Kyselylomake suunnitellaan aina vastaajan näkökulmasta. (Airaksinen & Vilka 2003, 58–59.) Tarkkoja sääntöjä kyselylomakkeiden laadinnalle ei ole, mutta kirjallisuudesta on löydettävissä yleisiä ohjeita (Hirsjärvi ym. 2007, 197). Lomakkeessa on hyvä olla ohjeet vastaamiseen, sekä saate jossa kerrotaan mitä tarkoitusta varten tutkimusta tehdään ja miten tietoja käytetään. (Airaksinen & Vilka 2003, 59.) Kysymykset jaotellaan yleensä kolmeen muotoon: avoimiin kysymyksiin, monivalintakysymyksiin ja asteikkoihin. Lomakkeessa voi käyttää yhtä tai useampaa kysymysmuotoa. Kysely tulee laatia huolellisesti, jotta se houkuttelee vastaamaan. Kysymysten on parempi olla spesifisiä kuin yleisiä. Kyselyä käyttäessä ei voi olla varma, ovatko vastaajat vastanneet kyselyyn huolellisesti ja rehellisesti. Kyselyn hyötynä on kuitenkin mahdollisuus saada laaja tutkimusaineisto. Kyselyn avulla saatu aineisto käsitellään usein kvantitatiivisesti, esimerkiksi tilastollisesti. (Hirsjärvi ym. 2007, 188, 190, 193–195, 197.)

Käytin kyselyä (Liite 1) tiedonkeruumenetelmänä kehittämistyön alkuvaiheessa. Perehdyttyäni seksuaalisuuden käsitteeseen, ymmärsin että se on käsitteenä todella laaja enkä kehittämistyössäni olisi pystynyt käsittelemään sitä kokonaan. Perehdyin seksuaalisuuden käsitteeseen tarkemmin, jonka jälkeen pystyin jakamaan sen pienempiin kokonaisuuksiin. Kyselyn avulla kartoitin mitkä olivat VillaAuran ohjaajien mielestä tärkeimmät aiheet joita käsittelisin kehittämistyössäni. Kyselyssä oli kaksi kysymystä, yksi monivalintakysymys ja yksi avoin kysymys. Monivalintakysymyksessä pyysin ohjaajia merkitsemään heille tärkeimpiä seksuaalisuuteen liittyviä aiheita. Valintojen määrää ei rajattu, ja kyselyt olivat nimettömiä. Kysymyksessä oli jaettu seksuaalisuuden käsite 50 pienempään käsitteeseen. Selkeyden vuoksi käsitteet oli jaettu kolmeen osaan: keho, suhteet ja yhteiskunta sekä seksi ja seksuaalinen käyttäytyminen. Avoimessa kysymyksessä annoin ohjaajille mahdollisuuden kirjoittaa omasta mielestään tärkeitä aiheita vapaasti antamieni aiheiden ulkopuolelta.

Kyselyn alussa oli lyhyt ja tuttavallinen saatekirjoitus. Koska VillaAurassa työskentelevät ohjaajat olivat minulle jo valmiiksi tuttuja, en kokenut muodollista saatekirjoitusta tarpeelliseksi. Tulostin pinon kyselyjä, jotka olivat esillä VillaAuran toimistossa. Vuorotyön vuoksi tilaisuutta jossa olisin tavoittanut paljon ohjaajia kerralla, olisi ollut hankala järjestää. Kyselyjen ollessa esillä tilassa jossa kaikki ohjaajat käyvät, uskoin tavoittavani suurimman mahdollisen osan ohjaajista. Aikaa alkukartoituskyselyyn vastaamiseen annoin kaksi viikkoa. Uskon että kehittämistyön tuleminen ohjaajien omaan käyttöön on motivoinut heitä vastaamaan kyselyyn ajatuksella.

Alkukartoituskyselyksi nimittämäni kyselyyn vastasi 11 ohjaajaa. Tuloksia analysoin jaottelemalla aiheet sen mukaan, kuinka monta ohjaajaa oli määritellyt sen tärkeäksi (Liite 2). Vastauksista löytyi aiheita jotka kaikki ohjaajat olivat määritelleet tärkeäksi. Jokainen aihe oli määritetty tärkeäksi vähintään kerran. Saatuani vastaukset, onnistuin näkemään mitkä aiheet minun olisi tärkeää sisällyttää kehittämistyöhöni. Tulosten avulla sain tehtyä kehittämistyöstäni työpaikkalähtöisemmän.

Arviointi

Arviointi on asian arvon tai ansion määrittelyä. Usein arviointi kohdistuu jonkinlaiseen ohjelmaan, innovaatioon, interventioon tai palveluun. Arvioinnilla voidaan esimerkiksi selvittää vastataanko asiakkaiden tarpeisiin, ja onko se mitä tarjotaan sitä mitä he tarvitsevat. (Robson 2000, 18, 27.)

Saatuani valmiiksi ensimmäisen version tuotoksesta, vein sen VillaAuran ohjaajien arvioitavaksi. Kuten alkukartoituskyselyn, jätin myös tuotoksen arvioitavaksi yhteiseen toimistoon, jotta saisin tavoitettua mahdollisimman suuren osan ohjaajista. Tuotoksen ohessa oli myös saatekirje, jossa kerroin miksi tuotos on VillaAurassa ja millaista palautetta haluaisin tuotoksesta. Kommentointi oli vapaata, ja niitä sai kirjoittaa nimettömästi tuotoksen ohessa oleville lapuille. Muokkasin tuotostani ohjaajien kommenttien mukaan, jotta se palvelisi käyttötarkoitusta mahdollisimman hyvin. Tuotoksen ollessa lopullisessa muodossaan vein tuotok-

sen jälkeen VillaAuraan saatekirjeen kera. Saatekirjeessä kerroin vielä kerran toivovani palautetta tuotoksesta. Tällä kertaa tuotos jäi VillaAuraan, ja saamani palautteet eivät enää vaikuttaneet tuotoksen muotoon.

5.2 Kehittämistyön kulku

Kehittämistyöni alkoi alkuvuodesta 2014. Tein sijaisuuksia VillaAurassa ja opinnäytetyövaihe oli alkanut koulussa. Kysyin VillaAuran vastaavalta ohjaajalta Mari Westmanilta olisiko minun mahdollista tehdä opinnäytetyö sekä suuntaavien harjoittelu VillaAurassa. Sovimme että saisin tehdä molemmat VillaAurassa.

Keskustelimme Marin kanssa töissä sekä sähköpostitse, ja tulimme päätökseen alustavasta opinnäytetyön ideasta. Tekisin ohjaajille kehittämistyönä työvälineen, joka helpottaisi seksuaalisuuteen liittyvien keskustelujen käymistä VillaAuran lasten ja nuorten kanssa. Tässä vaiheessa aloin perehtyä aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen, samalla käyden keskusteluja VillaAuran ohjaajien kanssa jotta osaisin tehdä kehittämistyöstä heitä palvelevan. Keräsin itselleni tarvittavan tietopohjan huomatakseni, että aihetta täytyy rajata runsaasti. Halusin myös tämän aiheenrajan palvelevan VillaAuran ohjaajia, joten rajasin aiheitani tekemällä ohjaajille kyselyn heidän ajatuksistaan ja toiveistaan.

Kun kehittämistyön aihe oli rajattu sopivaksi, aloin kirjoittaa tietoperustaa opinnäytetyöraporttiin. Kävin samaan aikaan ohjaajien kanssa keskustelua siitä, millaisessa muodossa kehittämistyön tuotos olisi käyttökelpoisiin. Keskustelujen pohjalta päädyin tekemään lapsia ja nuoria osallistavaa, kuvallista materiaalia seksuaalisuuteen liittyvistä aiheista. Materiaalit tulisivat kansioon, jossa olisi myös ohjaajille pieniä perustietopaketteja aiheisiin liittyen.

Kirjoitettuani tietoperustan olin myös hyvässä vaiheessa tuotoksen tekemisen kanssa. Saatua tuotoksen ensimmäisen version valmiiksi, vein sen VillaAuraan arvioitavaksi. Ohjaajat saivat esittää tuotoksesta palautetta ja kehittämissuhteita nimettömästi. Kansio oli arvioitavana puolitoista viikkoa. Palautteena kansioista sain ”Kansio on aivan loistava”- kommentin. Kehittämissuhteena oli että muokkaisin erillisenä olevia väittämiä niin, että vakavista asioista kuten raskaaksi

tulemisesta tai sukupuolitaudin saamisesta ei olisi nuorille mahdollista jäädä vahingossa väärää tietoa. Näin voisi käydä jos oikean ja väärän hahmottaminen on vaikeaa, ja valokuvamuistiin jäisi väittämä jossa on väärä tieto. Muokkasin väittämät kehittämissuunnitelman mukaisesti. Näin tuotos tuli lopulliseen muotoonsa. Palautettuani tuotoksen VillaAuraan, keskityin kirjoittamaan opinnäytetyöraportin valmiiksi. Kuviossa 1 esittelen kehittämistyöprosessin kulkua.

Aika	Mitä/miten tehtiin	Kenen kanssa	Mitä saatiin aikaan
3/2014	Sähköposti Dialoginen keskustelu	VillaAuran vastaava ohjaaja	Alustava idea opinnäytetyölle
4-8/2014	Kirjallisuuteen perehtyminen Dialoginen keskustelu	VillaAuran ohjaajat	Opinnäytetyösuunnitelma Tarvittava tietopohja kyselylomaketta varten
9-10/2014	Kyselylomake	VillaAuran ohjaajat	Tuotoksen aiheiden raja- saus
11/2014- 2/2015	Kirjallisuuteen perehtyminen Dialoginen keskustelu	VillaAuran ohjaajat	Tietoperusta Tuotoksen muodon jäsentyminen
2-3/2015	Kirjallisuuteen perehtyminen Tuotoksen valmistaminen		Alustava tuotos
3/2015	Tuotoksen väliarviointi	VillaAuran ohjaajat	Palautetta tuotoksesta ja toiveita tuotoksen viimeistelyä varten
4/2015	Tuotoksen luovuttaminen		
4/2015	Opinnäytetyöraportin palauttaminen		

Kuvio 1. Kehittämistyön prosessikaavio

5.3 Tuotos

Tuotokseni on kansio, jossa on erilaisia seksuaalisuuteen liittyviä tehtäviä. Kansiota on tarkoitus käyttää ohjaajan tukena seksuaalisuutta käsiteltäessä. Tehtävät osallistavat lasta tai nuorta, joka tehostaa oppimista. Selkeät kuvat havainnollistavat käsiteltävää aihetta erityisen tuen tarpeessa oleville lapsille ja nuorille. Tuotoksessa käytetyt muodot ovat Microsoft Office Wordin muotoja. Kuvat on otettu Papunetistä:

Papunetin kuvapankki, www.papunet.net, Sergio Palao/CATEDU

Papunetin kuvapankki, www.papunet.net, Elina Vanninen

Tehtäviä on yhteensä seitsemän. Jokaisesta tehtävästä on ohje, jonka tarkoitus on selventää ohjaajalle miten tehtävää on tarkoitus käyttää. Tehtävien tekemistä varten kansiossa on permanenttitusseja, henkilökuvia ja esimerkkiväittämiä sekä tyhjiä kortteja omia väittämiä varten. Ensimmäisenä sivuna kansiossa on esitelypaperi, jossa on kerrottu mistä kansiossa on kysymys.

Kaikki kansiossa on laminoitu. Laminoitua tehtävää voi käyttää uudelleen ja se myös kestää paremmin. Tehtävissä käytettävät henkilökuvat, väittämät ja tyhjätkortit omien väittämien kirjoittamiseen on myös laminoitu. Laminoituille tehtäväpohjille ja korteille voi piirtää tusseilla, ja ne saa myös pyyhittyä pois. Henkilökuvien, väittämien ja tyhjiä väittämäkorttien takana on pala pehmeää tarranauhaa (sellaista jota on esimerkiksi tarralennkkareissa). Kovaa tarranauhaa on kohdissa, joihin henkilökuvia ja väittämiä on tarkoitus laittaa, sekä kansion takana olevilla tyhjiillä sivuilla joissa näitä on tarkoitus säilyttää.

Kansion sisältö löytyy liitteenä 3.

6 POHDINTAA KEHITTÄMISTYÖSTÄ

Kehittämistyö oli pitkä ja laaja prosessi. Ajallisesti kehittämishanke kesti suunniteltua pidempään, koska se lipsui ennalta määritetystä aikataulusta. Tämä ei onneksi häirinnyt kehittämistyön toteuttamista. Kehittämistyö myös muuttui matkan varrella melko paljon. Kun ensimmäinen ajatus ei toiminutkaan, oli hienoa saada tukea ja vaihtaa ajatuksia VillaAuran työntekijöiden kanssa. Näin päädyimme yhteistyössä kehittämistyöhön, joka minun olisi mahdollista tehdä ja mikä heitä hyödyttäisi. VillaAuran työntekijät olivat mielestäni kiitettävästi mukana kehittämistyön eri vaiheissa. Oli hienoa päästä tekemään kehittämistyö, joka sekä kiinnosti itseä, että oli työelämälähtöinen. Aihe oli hyvin valittu myös sen kannalta, että teorian tietoa löytyi kiitettävästi. Hyvästä teoriapohjasta oli helppo etsiä ajatuksia siitä millainen kehittämistyön tulisi muodoltaan olla ja mitä se voisi sisältää. Sisällöstä päättivät kuitenkin loppupeleissä VillaAuran ohjaajat.

Tuotoksen palautettuani en kysynyt kansioista enää erikseen palautetta. Omasta mielestäni kansioon pitäisi ensin tutustua kunnolla ja sitä pitäisi päästä käyttämään ennen kuin pätevää palautetta voisi antaa. Aikataulusta lipsumisen vuoksi aikaa tähän ei enää ollut. Toivon kuitenkin kuulevani tuotoksesta palautetta myöhemmin tehdessäni VillaAurassa työvuoroja.

Mielestäni kehittämistyö on helposti lähestyttävä, selkeä ja muokattavissa VillaAuran muuttuviin tarpeisiin. Olisi hienoa nähdä kansio tulevaisuudessa ohjaajien käytössä, ja mahdollisesti myös ohjaajien laajentamana. Jos itse jatkaisin kehittämistyötä pidemmälle, kokeilisin tekemääni materiaalia käytännössä. Kokemuksen jälkeen tekisin kansioon lisää sisältöä. Kiinnostavaa olisi jatkaa materiaalin lisäämistä esimerkiksi yksinkertaisen lautapelin muodossa. Jos saisin muutettua kehittämistyöni etenemisessä jotain, olisi se aikatauluista kiinni pitäminen. Jos aikaa olisi jäänyt, olisin myös pyytänyt kansioista palautetta lopullisessa muodossaan.

Koen kehittyneeni prosessin aikana ammatillisesti. Peilaan kehitystäni **sosionomin ammatillisiin kompetensseihin**:

1. Sosiaalialan eettinen osaaminen:

Koen että olen kehittämistyössäni kyennyt ottamaan huomioon jokaisen yksilön ainutkertaisuuden. Olen muotoillut tuotokseni niin, että sitä on helppo käyttää erilaisia tarpeita omaavien lasten ja nuorten kanssa. Kehittämistyöni aihe liittyy vahvasti tasa-arvoon ja suvaitsevaisuuteen. Erityisen tuen tarpeessa olevat lapset ja nuoret eivät välttämättä saa seksuaalisuuteen liittyvää tietoa samalla tavalla kuin muut lapset ja nuoret. Heidän seksuaalisuuttaan saatetaan vähätellä tai jopa pyrkiä sammuttamaan. Kehittämistyöni avulla tiedon jakaminen näille lapsille ja nuorille voi olla helpompaa. Raportissani käsittelem erityisen tuen tarpeen vaikutusta seksuaalisuuteen. Usein on niin, että työntekijöiden asenteet vaikuttavat erityisen tuen tarpeessa olevien lasten ja nuorten seksuaalisuuteen enemmän kuin lasten ja nuorten diagnoosit. Tämä on saanut minut ajattelemaan ja kyseenalaistamaan myös omia asenteitani sosionomina.

2. Asiakastyön osaaminen:

Samasta syystä kuin eettisiä arvojani, olen herännyt ajattelemaan omaa ihmiskäsitystäni ja oman arvomaailmani merkitystä asiakkaiden kanssa tehtävässä työssä. Osaan tiedostaa paremmin omia arvojani ja ymmärtänyt sen, että joskus asiakastyössä omat arvot pitää jättää taka-alalle. Omat arvoni ja ihmiskäsitykseni eivät saa vaikuttaa tekemääni työhön. Kehittämistyössäni olen ottanut huomioon asiakkaiden tarpeet ja olen pyrkinyt luomaan tuotoksen niin, että se tukee asiakkaiden voimavaroja.

3. Sosiaalialan palvelujärjestelmän osaaminen:

Itse palvelujärjestelmään kehittämistyöni ei liittynyt. Koen kuitenkin vahvistaneeni kykyäni toimia sosiaalialan asiantuntijana moniammatillisessa työympäristössä ja edistää asiakkaan turvaverkostojen toimintaa.

4. Kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen:

Tein kehittämistyöni aiheesta, joka yhteiskunnassa luo epätasa-arvoa. Ymmärrän, että epätasa-arvon vähentämiseksi pitää saada levitettyä tietoa, asenteita ja

ajatuksia. Kehittämistyöni on oma yritykseni saada vähennettyä epätasa-arvoa erityisen tuen tarpeessa olevien lasten ja nuorten seksuaalisuuteen liittyen.

5. Tutkimuksellinen kehittämisosaaminen:

Olen tehnyt kehittämistyötä reflektiivisellä, tutkivalla ja kehittäväällä työotteella. Olen käyttänyt hyväkseni käytäntöpainoista tutkimuksellista osaamista. Olen harjaannuttanut kykyäni suunnitella, toteuttaa, arvioida ja raportoida sosiaalialan kehittämishankkeita.

6. Johtamisosaaminen:

Vaikka kehittämistyöni ei varsinaisesti johtamisosaamiseen liittynyt, olen oppinut että voin itse kehittää sosiaalialan osaamista, työyhteisöjä ja palveluprosesseja.

Kehittämistyöprosessi on ollut kokonaisuudessaan mielenkiintoinen, kehittävä ja ajatuksia herättävä. Vaikka työskentely on välillä jäänyt täysin jumiin ja olen kärsinyt ”tyhjän paperin syndroomasta” useita kertoja, olen kehittämistyön kulkuun tyytyväinen. Uskon luoneeni materiaalia jota voi käyttää hyödyksi työelämässä, mutta olen myös kehittynyt sosionomina ja omaksunut paljon uutta tietoa.

LÄHTEET

- Ahvenainen, O.; Ikonen, O. & Koro, J. 2001. Johdatus erityiskasvatuksen käytäntöön. Helsinki: WSOY
- Airaksinen, T. & Viikka, H. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.
- Anderson, E. 2005. Residential and boarding education and care for young people – A model for good practice. New York: Taylor & Francis Group.
- Andersson, B. 2006. Sosiaaliset tarinat ja sarjakuvitettu keskustelu. Jyväskylä: Haukarannan koulu.
- Bildjuschkin, K & Malmberg, A. 2000. Kerro meille seksistä – Nuoren seksuaalikasvatus. Helsinki: Tammi.
- Department of health. 1999. Working together: A guide to interagency working to safeguard and promote the welfare of children. London: HMSO
- Hakala, L.; Hyrkkö, P.; Manninen, P.; Oesch, H.; Salo, M. & Siikanen, M. 2001. Jaettu ilo – Autistisen lapsen vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin kehittäminen. Helsinki: Puheterapeuttien Kustannus Oy.
- Hirsjärvi, S.; Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Ilmonen, T. & Karanka, I. 2011. Iloinen soturi ja suloinen kuningatar. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.
- Ikonen, O. (toim.) 1998. Kehitysvammaisten opetus – Mitä ja miten? Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.
- Ikonen, P. 2004. Kehitysvammaisuus. Koistinen, P.; Ruuska, S. & Surakka, T. (toim.) Lasten ja nuorten hoitotyön käsikirja. Helsinki: Tammi.
- Kauppila, R. 2007. Ihmisen tapa oppia – Johdatus sosiokonstruktivistiseen oppimiskäsitykseen. Jyväskylä: PS-kustannus
- Korpijaakko-Huuhka, A.-M. & Launonen, K. (toim.) 2011. Kommunikoinnin häiriöt: Syitä, ilmene-mismuotoja ja kuntoutuksen perusteita. 8., muuttumaton painos. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Kuntoutussäätiö. 2011. Tukea vaikeuksiin. Viitattu 12.2.2015. www.oppimisvaikeus.fi>Tukea vaikeuksiin.
- Kuntoutussäätiö. 2012. Perustietoa oppimisvaikeuksista. Viitattu 12.2.2015. www.oppimisvaikeus.fi>Tietopankki.
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417
- Matikainen, J. & Puro, U. 2000. Dialogi – yhdessä ajattelemisen taito. Helsinki: TSL
- Mäkinen, P; Raatikainen, E; Rahikka, A & Saarnio, T. 2009. Ammattina sosionomi. Helsinki: WSOYpro.
- Nuorten Ystävät ry 2014a. Nuorten Ystävät - Huomista varten! Viitattu 4.10.2014. www.nuor-tenystavat.fi>Järjestökonserni

Nuorten Ystävät ry 2014b. Nuorten Ystävät – Järjestökonserni. Viitattu 4.10.2014. www.nuortenystavat.fi>Järjestökonserni>Organisaatio.

Nuorten Ystävät ry 2014c. Sijaishuolto. Viitattu 3.3.2014. www.nuortenystavat.fi>Palvelut>Vammaispalvelut>Sijaishuolto.

Nuorten Ystävät ry 2014d. VillaAura. Viitattu 3.3.2014. www.nuortenystavat.fi>Palvelut>Vammaispalvelut>VillaAura.

Opetushallitus. 2004. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. 2004. Helsinki: Opetushallitus. Saatavissa myös http://www.oph.fi/download/139848_pops_web.pdf

Robson, C. 2000. Käytännön arvioinnin perusteet - Opas evaluaation tekijöille ja tilaajille. Suom. Lindqvist, T.; Maaniittu, M.; Niemi, E.; Paasio, P. & Pajja, L. Helsinki: Tammi

Saastamoinen, K. 2010. Lapsen asema sijaishuollossa – käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita.

Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen oppinäyteyöhön – Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turku: Turun Ammattikorkeakoulu.

Seikkula-Leino, J. 2007. Opetussuunnitelmaudistus ja yrittäjyyskasvatuksen toteuttaminen. Helsinki: Opetusministeriö.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014a. Erityinen tuki. Viitattu 3.3.2014. www.thl.fi>Julkaisut>Sähköiset käsikirjat>Lastensuojelun käsikirja>Työprosessi>Ehkäisevä lastensuojelu>Ehkäisevän lastensuojelun tavoitteet ja periaatteet>Erityinen tuki.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2014b. Lastensuojelu 2013. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa myös http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116946/Tr26_14.pdf?sequence=5

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014c. Lastensuojelulaitokset. Viitattu 28.9.2014 www.thl.fi>Julkaisut>Sähköiset käsikirjat>Lastensuojelun käsikirja>Työprosessi>Sijaishuolto>Sijaishuollon muodot>Lastensuojelulaitokset.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014d. Vammainen lapsi ja lastensuojelu. Viitattu 3.10.2014. www.thl.fi>Julkaisut>Sähköiset käsikirjat>Lastensuojelun käsikirja>Työprosessi>Erityiskysymykset>Vammainen lapsi ja lastensuojelu

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014e. Seksuaalisuus. Viitattu 3.3.2014. www.thl.fi>Aiheet>Tietopakettit>Seksuaalinen hyvinvointi>Seksuaalisuus.

Tikoteekki. 2007. Opas kommunikoinnin mahdollisuuksiin. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry. Saatavissa myös: http://papunet.net/tietoa/fileadmin/muut/Esitteet/opas_kommunikoinnin_mahdollisuuksiin_2008.pdf

Tikoteekki. 2014. Kuvat kommunikoinnissa. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry. Saatavissa myös: http://papunet.net/sites/papunet.net/files/materiaalia/Julkaisut/kuvat_kommunikoinnissa_2014.pdf

Valma-hanke 2004–2005. Lastensuojelullisen huolen arvioinnin työväline – LAPSI. Saatavilla <http://www.pkssk.fi/documents/601237/620565/Lapsi+vedos+%283%29.pdf/c3e79ef8-5342-4ab7-a4d9-83a352cb1824>

Väestöliitto 2014. Nuorten seksuaalioikeudet. Viitattu 3.3.2014. www.vaestoliitto.fi>Nuoret>Seksi>Seksuaalioikeudet.

World health organization & Department of Reproductive Health and Research. 2006. Defining sexual health – report of a technical consultation on sexual health, 28–31 January 2002, Geneva. Geneva: World health organization.

Alkukartoituskysely

HEIPPA!

Olen tekemässä sosiaalialan opinnäytetyötä VillaAuraan. Opinnäytetyökseni teen sosiaalisia kuvatarinoita seksuaalisuuteen liittyen. Tähän paperiin olen kerännyt erilaisia aiheita liittyen seksuaalisuuteen. Tarkoitukseni on kartoittaa, mitä aiheita olisi tärkeää juuri VillaAuran nuorten kanssa käsitellä. Pyytäisin kaikkia ohjaajia vilkaisemaan aiheita ja merkitsemään niistä omasta mielestään tärkeimpiä. Osa luetelluista aiheista ovat laajoja, ja niitä voi halutessaan tarkentaa. Otan myös omia aihe-ehdotuksia mieluusti vastaan.

Paperit voi laittaa täytettyään akvaarion pöydällä olevaan valkoiseen kansioon. Tulen hakemaan vastaukset 5.10. Kiitos vastauksista ja mukavaa syksyä! Nähdään! 😊

Terkuin,
Heini Jokinen

Jos tulee kysyttävää, voi laittaa sähköpostia osoitteeseen

KEHO:

- Naisten ja miesten vartalogot
- Murrosiän fyysiset muutokset
- Vartaloiden yksilöllisyys
- Sukupuolielimet
- Erektio
- Siemensyöksy
- Kuukautiset
- Gynekologilla käynti
- Hygienia

SEKSI JA SEKSUAALINEN KÄYTTÄYTYMINEN:

- Suutelu
- Hyväily
- Yhdyntä
- Suuseksi
- Kiihottuminen, nautinto
- Orgasmi
- Itsetyydytys
- Seksielämän aloittaminen
- Neitsyys
- Fantasiat
- Sukupuolitaudit
- Ehkäisy
- Raskaus
- Vanhemmuus
- Abortti
- Hyväksikäyttö
- Suojaikäraja, seksuaalioikeudet
- Sallittu ja kielletty kosketus
- Vieraan/tutun ihmisen koskettaminen

SUHTEET JA YHTEISKUNTA:

- Ihastuminen
- Rakastuminen
- Mustasukkaisuus
- Seurustelu
- Parisuhde
- Ystävyys
- Kiusaaminen
- Riidat ja erimielisyydet
- Sallittu seksuaalinen käyttäytyminen erilaisissa ihmissuhteissa
- Toisen tahdon kunnioittaminen
- Epämiellyttävästä asiasta kieltäytyminen
- Etäisyys ja läheisyys, oma tila
- Ihmissuhteen päättyminen
- Turvallisuus internetissä
- Porno
- Tuttun/tuntemattoman kanssa kanssakäyminen
- Julkinen paikka/yksityinen paikka ja niissä sallittu seksuaalinen käyttäytyminen
- Seksuaalinen suuntautuminen
- Erilaiset perheet
- Hyväksikäyttö, seksuaalirikokset, ahdistelu
- Turvallinen paikka, turvallinen aikuinen
- Turvattomassa/epämiellyttävässä tilanteessa toimiminen

Omat ehdotukset:

Alkukartoituskyselyn vastaukset

11 vastaajasta...

11 määritteli tärkeäksi aiheeksi

- Epämiellyttävästä asiasta kieltäytyminen

10 määritteli tärkeäksi aiheeksi

- Hygienia
- Seurustelu

9 määritteli tärkeäksi aiheeksi

- Murrosiän fyysiset muutokset
- Sallittu ja kielletty kosketus
- Ystävyyys

8 määritteli tärkeäksi aiheeksi

- Naisten ja miesten vartalot
- Itsetyydytys
- Turvattomassa/epämiellyttävässä tilanteessa toimiminen

7 määritteli tärkeäksi aiheeksi

- Sallittu seksuaalinen käyttäytyminen erilaisissa ihmissuhteissa
- Toisen tahdon kunnioittaminen

6 määritteli tärkeäksi aiheeksi

- Kuukautiset
- Seksielämän aloittaminen
- Ehkäisy
- Vieraan/tutun ihmisen koskettaminen
- Ihastuminen

5 määritteli tärkeäksi aiheeksi

- Sukupuolielimet
- Erektio
- Gynekologilla käynti
- Suutelu
- Yhdyntä
- Hyväksikäyttö
- Ihastuminen
- Parisuhde
- Riidat ja erimielisyydet
- Turvallisuus internetissä

- Tutun/tuntemattoman kanssa kanssakäyminen
- Hyväksikäyttö, seksuaalirikokset, ahdistelu
- Turvallinen paikka, turvallinen aikuinen

4 määritteli tärkeäksi aiheeksi

- Vartaloiden yksilöllisyys
- Siemensyöksy
- Hyväily
- Sukupuolitaudit
- Suojajäräjä, seksuaalioikeudet
- Julkinen paikka/yksityinen paikka ja niissä sallittu seksuaalinen käyttäytyminen

3 määritteli tärkeäksi aiheeksi

- Raskaus
- Abortti
- Kiusaaminen
- Etäisyys, läheisyys, oma tila

2 määritteli tärkeäksi aiheeksi

- Suuseksi
- Vanhemmuus
- Mustasukkaisuus
- Ihmissuhteen päätyminen
- Seksuaalinen suuntautuminen

1 määritteli tärkeäksi aiheeksi

- Kiihottuminen, nautinto
- Orgasmi
- Neitsyys
- Fantasiat
- Porno
- Erilaiset perheet

Kaikki aihe-ehdotukset määriteltiin vähintään kerran tärkeäksi. Tarkentavana/omina ehdotuksina tulivat: Ystävyyden ja seurustelun välinen ero selkeästi, sekä hyväksikäyttö-aiheen perässä + rajat, eli myös se, miten pitkälle itse voi mennä.

Hei VillaAuran ohjaaja!

Tämä kansio on tehty opinnäytetyönä Turun AMK:n sosiaalialan koulutusohjelmassa.

Kansion tarkoituksena on helpottaa seksuaalisuuteen liittyvien aiheiden käsittelyä erityisen tuen tarpeessa olevien lasten ja nuorten kanssa.

Kansio sisältää tehtäviä, joita ohjaaja voi käyttää hyödyksi käsitellessään seksuaalisuuteen liittyviä asioita lapsen/nuoren kanssa. Jokaisen tehtävän käyttötarkoitus on avattu samalla otsikolla varustetuilla infopapereilla. Tehtävien aiheet on valittu VillaAurassa tehdyn kyselyn perusteella ja niiden muotoa on pohdittu yhdessä VillaAuran ohjaajien kanssa.

Kansiossa olevien tehtävien on tarkoitus osallistaa lasta/nuorta, havainnollistaa käsiteltävää aihetta ja auttaa lasta/nuorta oppimaan.

Kuvat:

Papunetin kuvapankki, www.papunet.net, Sergio Palao/CATEDU

Papunetin kuvapankki, www.papunet.net, Elina Vanninen

Kiitos yhteistyöstä!

Heini Jokinen

OIKEIN VAI VÄÄRIN

Nuoren elämään liittyy paljon valintoja. Aikuisten tehtävä on antaa nuorelle tarpeeksi tietoa ja taitoja oikeiden päätösten tekemiseen. Seksuaalisuuteen liittyviä asioita on tärkeää käydä läpi ennen kuin valintojen paikkoja tulee eteen. Seksuaalisuuteen liittyy myös paljon myyttejä, joita on hyvä oikaista. Kansiossa on oikein vai väärin - tehtävä, jota voi käyttää nuoren kanssa kun käydään läpi erilaisia seksuaalisuuteen liittyviä asioita. Väittämät testaavat nuoren tietoja ja taitoja. Kansioista löytyy valmiita väittämiä, ja niitä voi tehdä tilanteen/aiheen mukaan tyhjiin kortteihin. Tehtävän tarkoituksena on herättää keskustelua ja antaa nuorelle tietoa tulevaisuudessa eteen tulevia tilanteita varten.

Väittämiä on tehty valmiiksi seksuaaliseen kanssakäymiseen liittyen, esimerkiksi: seksielämän aloittaminen, itsetyydytys ja ehkäisy.

OIKEIN VAI VÄÄRIN?

MURROSikä

Murrosikä voi olla nuorelle hämmentävää aikaa. Kehon muuttuminen voi olla jopa pelottavaa. Nuoren on helpotavaa tietää mitä murrosikä tarkoittaa ja millaisia muutoksia se tuo mukanaan. Kehossa tapahtuvien ulkoisten muutosten havainnollistamiseen voi käyttää kansiossa olevaa tehtävää. Keskustelkaa yhdessä murrosiän mukana tulevista kehon muutoksista, joita voitte samalla piirtää tussilla tyhjiin hahmoihin.

Murrosikä tarkoittaa kehon muuttumista nuoren kehosta aikuisen kehoksi. Murrosiässä ihminen tulee sukukypsäksi, joka tarkoittaa sitä että voi saada lapsia. Jokaisen ihmisen murrosikä on erilainen. Murrosikä voi alkaa erikikäisenä, ja se voi tapahtua nopeasti tai hitaasti. Murrosiässä oma keho muuttuu, ja se voi tuntua hämmentävältä tai oudolta. Tyttöjen ja poikien kehoissa tapahtuu erilaisia, mutta myös samanlaisia muutoksia murrosiän aikana. Myös mielessä voi herätä uudenlaisia ajatuksia ja asioita.

Yhteiset muutokset murrosiässä

- Karvoitus
- Kasvupyrähdys
- Hien haiseminen
- Finnit
- Ihon ja hiusten rasvoittuminen

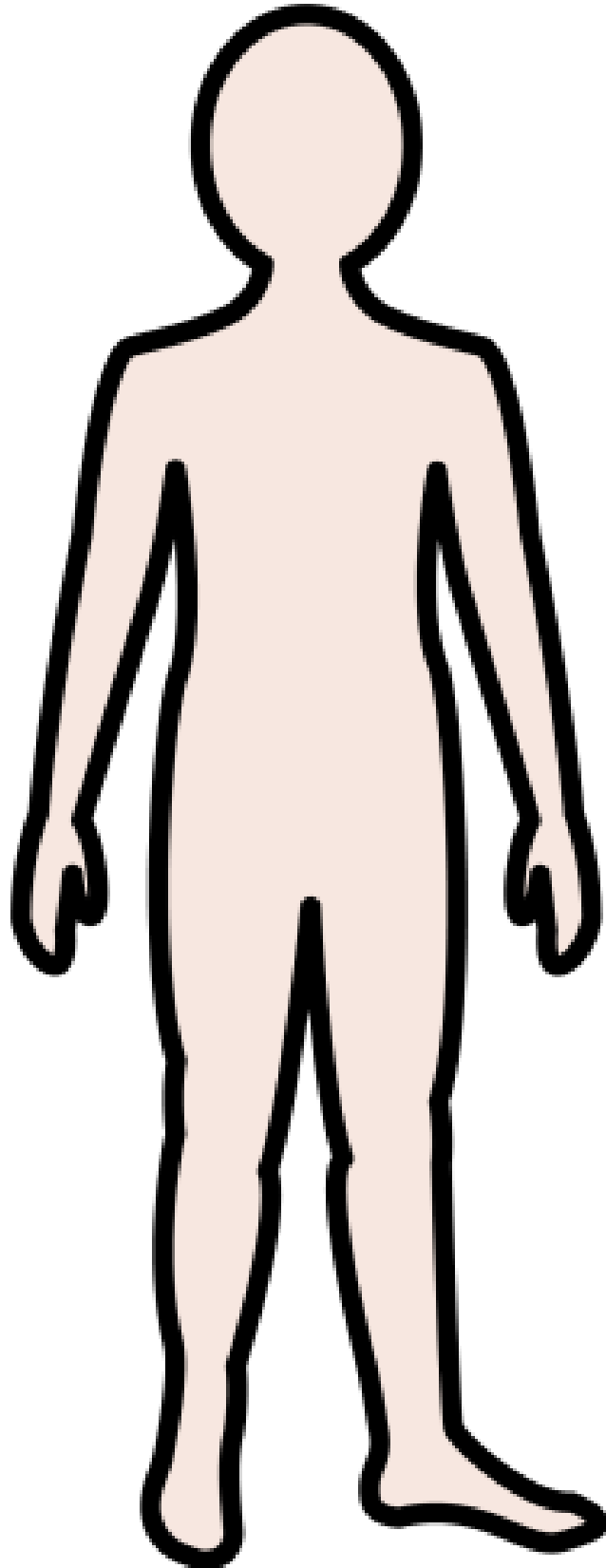
Poikien murrosikä

- Äänenmurros
- Kivesten ja peniksen kasvaminen
- Siemensyöksyt
- Myös rinnat voivat aristaa ja turvota

Tyttöjen murrosikä

- Rintojen aristaminen ja kasvaminen
- Kehon muotojen muuttuminen
- Valkovuoto
- Kuukautiset

MURROSIKÄ

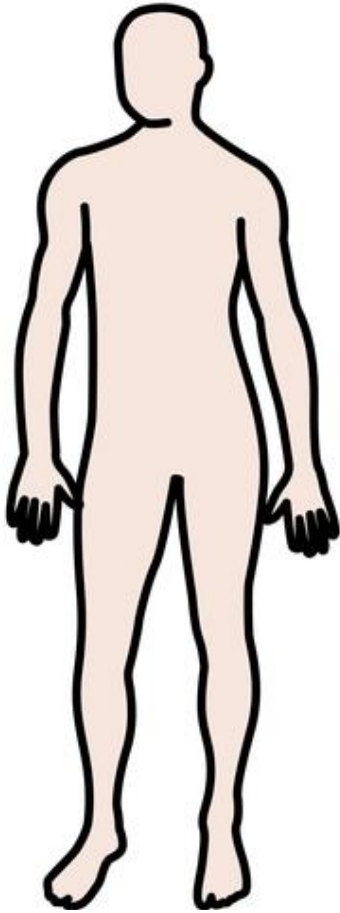

TYTÖN JA POJAN VARTALOT

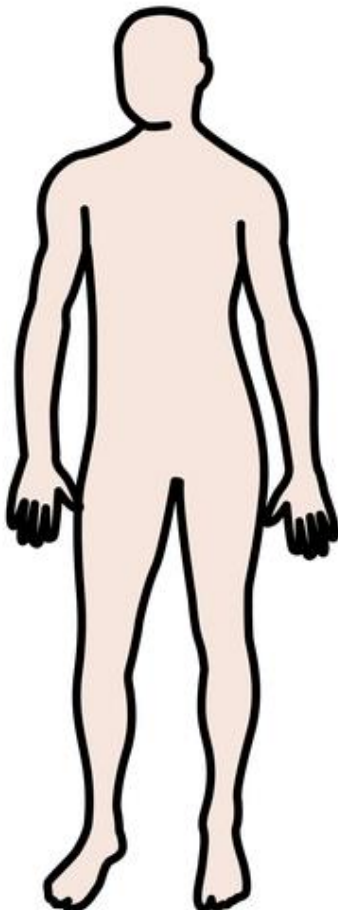
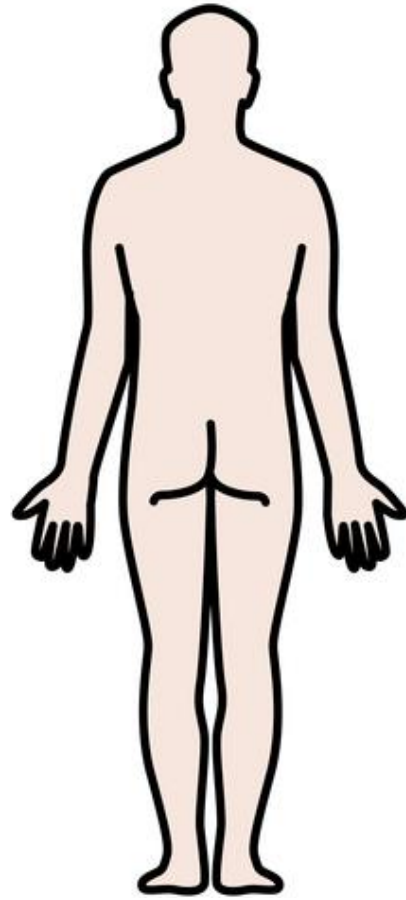
– MITÄ SAMAA, MITÄ ERILAISTA?

Tyttöjen ja poikien vartalot ovat erilaisia. Sijaishuoltoyksikössä asuvalla nuorella ei välttämättä juurikaan ole kokemusta siitä, miltä näyttää vastakkaisen sukupuolen edustaja alasti. Se mitä ei tiedä, voi olla mahdollisesti kiinnostavaa, jopa jännittävää. Nuoren kanssa on hyvä keskustella sukupuolien välisistä eroista eikä jättää sitä myyttiseksi aiheeksi. Erojen hahmottamisen tukena voi käyttää kansiosta löytyvää tehtävää. Tyhjiin henkilöhahmoihin voi piirtää, millaiset vartalot tytöillä ja pojilla on. Mitkä ovat asioita jotka erottavat tyttöjen ja poikien vartalot, mitkä taas ovat molemmilla sukupuolilla samanlaisia?

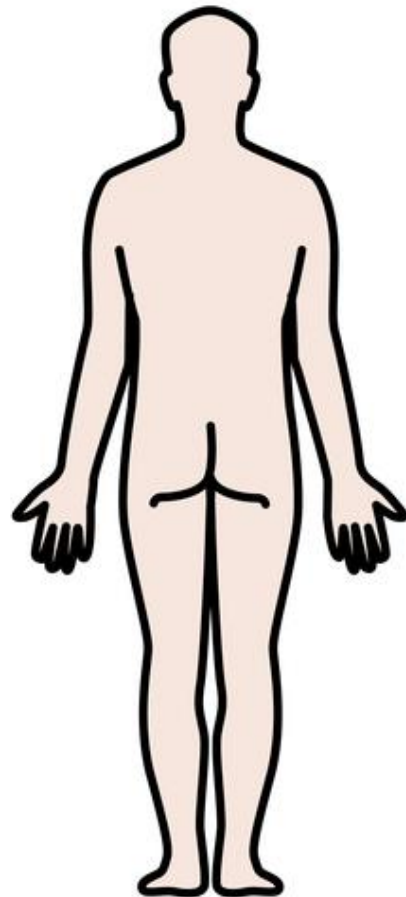
TYTÖN JA POJAN VARTALOT – MITÄ SAMAA, MITÄ ERILAISTA?

TYTTÖ

POIKA

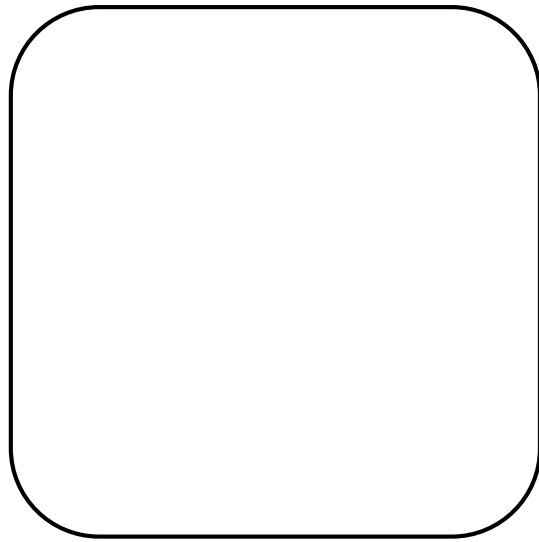

MIHIN – SAA KOSKEA MINUA?

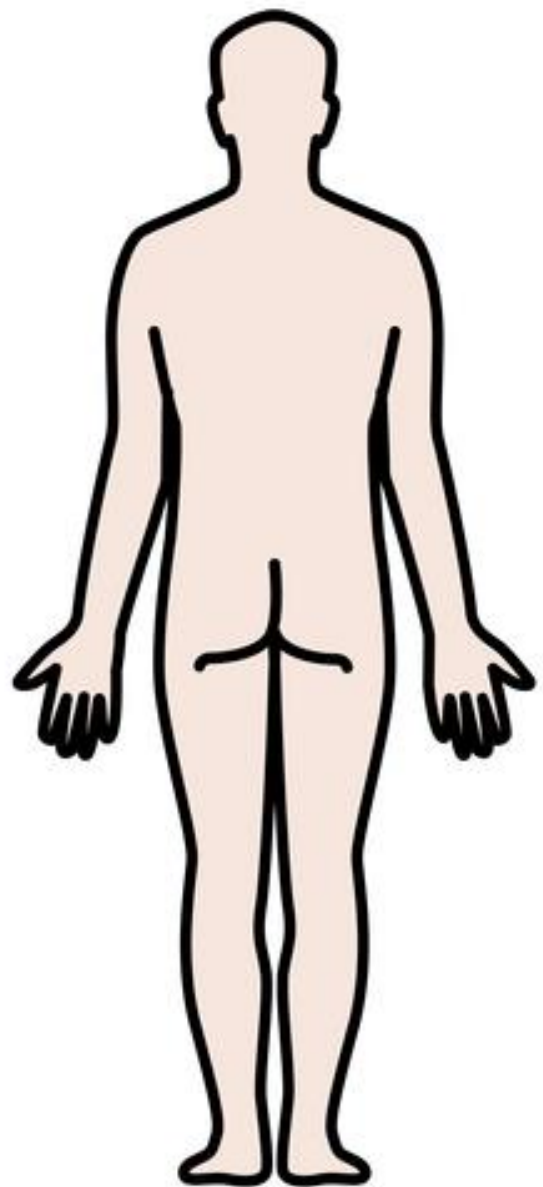
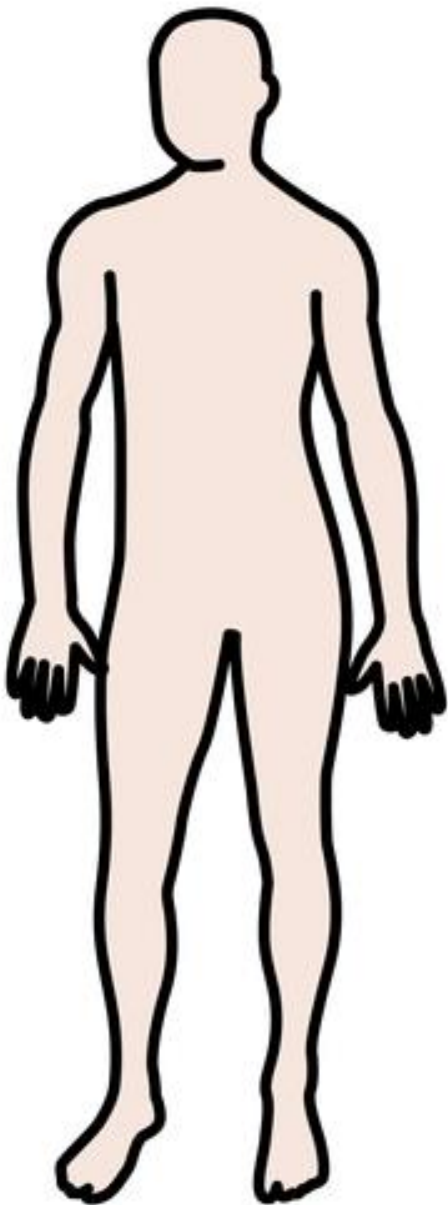
Nuoren voi olla vaikeaa rajata sitä, mihin häntä itseään saa koskea. Rajaamisen vaikeutta voi lisätä myös se, että eri henkilöillä voi olla erilaiset rajat. Esimerkiksi lääkärin täytyy hoitotilanteessa voida koskea nuorta hyvinkin henkilökohtaisille alueille, mutta tuntemattoman kanssa fyysistä kontaktia tulisi välttää. Koskettamisen rajoja on hyvä käydä nuoren kanssa läpi. Apuna voi käyttää kansioista löytyvää tehtävää. Voitte valita kansiossa olevista henkilökuvista henkilön, jota käsittelette. Pohtikaa yhdessä, mihin kyseinen henkilö saa nuorta koskea. Piirtäkää kuvaan alueet, joihin kyseinen henkilö saa koskea, ja mihin ei.

Esimerkiksi uimapukualue voi olla hyvä perusohje kosketuksen rajaamiseen. On myös hyvä käydä läpi mitä nuori voi tehdä tilanteessa, jossa hänen rajansa ylitetään. Tähän voi käyttää esimerkiksi kansiossa olevaa ”miten kieltäydyn”-tehtävää.

MIHIN

SAA KOSKEA
MINUA

KUUKAUTISET

Keskustellessasi nuoren kanssa kuukautisista, voit käyttää apuna kansioista löytyvää kuvitettua infopaperia. Kuukautissuojien käyttöä on tärkeää harjoitella yhdessä. Jos nuori kysyy kuukautisista jotain mitä et tiedä, muista selvittää asia ja kertoa siitä nuorelle myöhemmin!

Tietoa kuukautisista:

Kuukautiset kuuluvat naiseuteen, ja niiden alkaminen kertoo kehon olevan valmis lisääntymiseen. Joka kuukausi kohdussa alkaa muodostua uutta limakalvoa mahdollista raskautta varten. Jossain vaiheessa kiertoa – yleensä sen puolivälissä – munasarjoista irtoaa munasolu. Jos siittiö hedelmöittää munasolun, limakalvo ei poistu. Mutta jos munasolu ei hedelmöity, kohtu alkaa vuotaa noin 14 päivää ovulaation jälkeen, jotta kohdussa muodostuneet limakalvot, muut kudokset ja nesteet poistuvat kehosta. Tämä kestää muutaman päivän, ja tästä käytetään nimitystä kuukautiset.

Veren määrä on jokaisella erilainen. Yleensä sitä näyttää olevan enemmän kuin sitä oikeasti on. Keskimäärin verta vuotaa pois korkeintaan neljä ruokalusikallista. Useimmilla tytöillä ja naisilla vuoto on runsain kuukautisten ensimmäisinä päivinä. Monet tekijät vaikuttavat siihen, miten runsas vuoto on ja miten kauan se kestää. Perinnöllisten syiden lisäksi vuodon määrään voivat vaikuttaa stressi, ruokavalio ja ehkäisykeinot (sekä e-pillerit että kierukka) sekä se, onko nainen synnyttänyt.

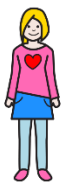
Kuukautiset alkavat keskimäärin 11–14 vuoden iässä. 50 prosenttia kaikista 12-vuotiaista on saanut ensimmäiset kuukautisensa. "Normaaliksi" katsottu ikä on kuitenkin 9–16 vuotta. Kierron pituus on yksilöllinen, mutta useimmilla naisilla se vaihtelee 21 päivästä (lyhyt kierto) 35 päivään (pitkä kierto). Vuodon pituus voi vaihdella 3–8 päivän välillä. Keskimäärin vuoto kestää 4–6 päivää.

Epäsäännölliset tai pois jäävät kuukautiset voivat johtua stressistä, aliravitsemuksesta, raskaudesta, rasittavasta liikunnasta tai hormonitasapainon muutoksista (mikä voi aiheutua hormonaalisista ehkäisyvalmisteista). Kuukautisten alkaessa epäsäännöllisyys on normaalia. Kestää jonkin aikaa, ennen kuin kierrosta tulee säännöllinen.

PMS tarkoittaa premenstruaalioireyhtymää. Kaikenikäisillä naisilla ja tytöillä on näitä oireita. PMS kattaa useita erilaisia fyysisiä ja emotionaalisia häiriöitä, joita naiset kokevat ovulaation ja kuukautisten alkamisen välisenä aikana. Näitä voivat olla esimerkiksi ärtyisyys, rintojen arkuus, turvotus, kivut, mielialojen vaihtelu ja väsymys. Joillakin on kaikki nämä oireet, toisilla vain yksi tai muutama oire. Monet oireista ilmenevät joka kuukausi, jolloin ne on helppo tunnistaa tyypillisiksi PMS-oireiksi.

Monilla tytöillä ja naisilla on kipuja kuukautisten aikana tai juuri ennen niiden alkamista. Kipu johtuu pääasiassa siitä, että kohtu supistuu, jotta seinämään kiinnittynyt limakalvo poistuisi. Voit lievittää kipua asettamalla lämpimän pyyhkeen alaselkäsi alle. Kipulääkkeet, joissa on ibuprofeenia tai ibuprofeenia ja parasetamolia, voivat myös lievittää kipua. Myös liikunnasta on apua, koska se auttaa kehoa vapauttamaan endorfiineja.

KUUKAUTISET

Tytöillä alkaa murrosiässä kuukautiset.

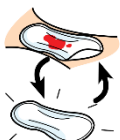
Kuukautiset tarkoittavat sitä, että pimpistä valuu kuukautisverta.

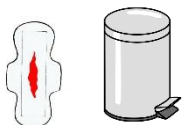
Kuukautisveri likaa pikkuhousut. Siksi ne pitää suojata.

Pikkuhousuihin laitetaan terveystide. Kuukautisveri valuu terveystiteelle, eikä pikkuhousuihin.

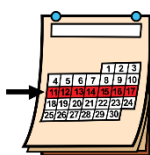
Terveystide pitää muistaa välillä vaihtaa puhtaaseen. Jos terveystidettä ei vaihda tarpeeksi usein, se voi alkaa haista pahalle.

Käytetty terveystide laitetaan roskikseen.

Jos kuukautisverta valuu pikkuhousuille tai housuille, vaihda ne puhtaisiin. Laita likaantuneet vaatteet pyykkikoriin.

Kuukautiset tulevat yleensä kerran kuukaudessa. Yleensä kuukautiset kestävät kerrallaan noin viikon.

Kuukautisten aikana voi olla vatsakipuja ja selkäkipuja. Rinnat voivat olla kipeät. Voi olla huonoa oloa tai päänsärkyä. Kuukautiset voivat vaikuttaa mielialaan.

Kun kuukautisverta ei enää tule, kuukautiset ovat ohi. Silloin ei enää tarvitse pitää terveystidettä.

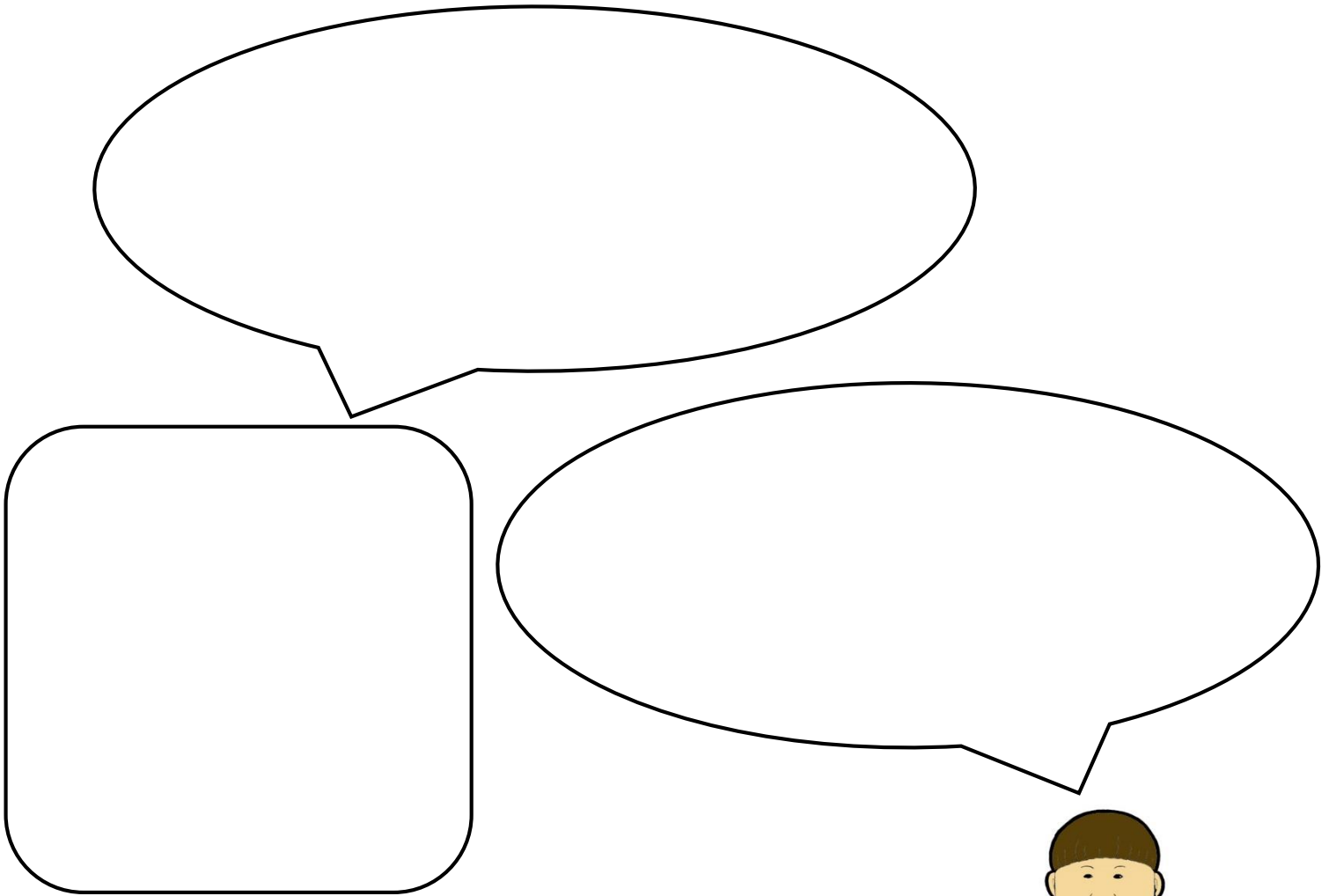
MITEN KIELTÄYDYN

Nuoren elämässä tulee eteen tilanteita, joissa pitää osata sanoa ”ei”. Tätä taitoa on hyvä harjoitella nuoren kanssa. Tähän voi käyttää apuna kansiossa olevaa tehtävää. Käykää läpi sellaisia tilanteita joissa pitää osata kieltäytyä. Mitkä ovat sellaisia paikkoja, joissa tällaisia tilanteita voi tulla vastaan? Millaisista tilanteista pitäisi kieltäytyä? Millaisista tilanteista pitäisi kertoa aikuiselle? Voit valita kansiossa olevista henkilökuvista henkilön, joka liittyy tilanteeseen. Miettikää, mitä tämä henkilö voisi nuorelle sanoa, ja miten nuori voisi siihen sanoa ”ei”. Vuorosanat voi kirjoittaa tussilla puhekupliin. Tilanteita voi harjoitella myös ääneen. Kieltäytymisen jälkeen nuoren on hyvä poistua tilanteesta ja kertoa tapahtuneesta turvalliselle aikuiselle.

Esimerkkitalanteita:

- Nuoren kaverit tarjoavat nuorelle päihteitä
- Nuoren seurustelukumppani ehdottaa jotain, mihin nuori itse ei ole vielä valmis
- Tuntematon pyytää nuorta mukaansa
- Nuoren koulukaverit yllyttävät tekemään jotain kiellettyä
- Nuoren kaverit yllyttävät tekemään jotain vaarallista
- Nuoren koulukaveri käskee nuoren antamaan omia tavaroitaan hänelle

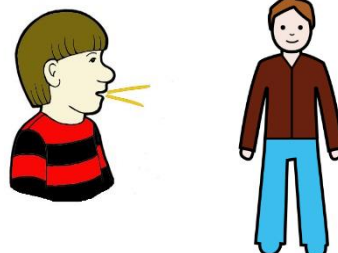
MITEN KIELTÄYDYN

Poistu paikalta

Kerro turvalliselle aikuiselle

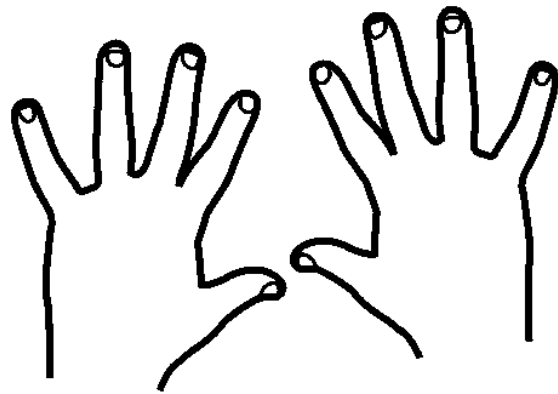
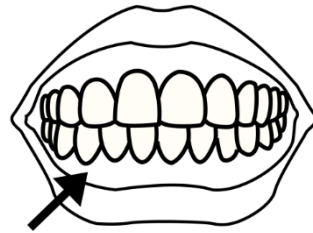
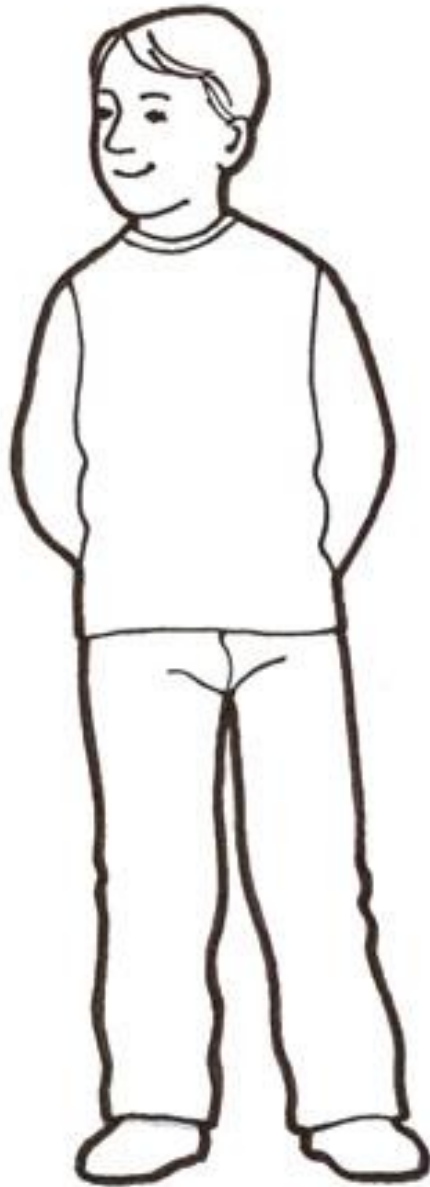
HENKILÖKOHTAINEN HYGIENIA

Henkilökohtaisesta hygieniasta huolehtiminen on nuorelle tärkeä taito. Nuoren kanssa on hyvä käydä läpi mitä henkilökohtaiseen hygieniaan kuuluu ja miten hyvä hygienia vaikuttaa nuoren arkeen. Kansiossa olevan tehtävän tarkoitus on havainnollistaa, miten huono hygienia vaikuttaa asioihin, jotka nuori voi konkreettisesti huomata. Tehtävän kuvassa on siisti poika. Miettikää nuoren kanssa miltä poika näyttäisi, jos hän ei huolehtisi henkilökohtaisesta hygieniastaan. Piirtäkää huonon hygienian vaikutukset kuvaan (esimerkiksi likaiset vaatteet, pitkät ja likaiset kynnet, sotkuiset hiukset). Miltä poika nuoren mielestä näyttää? Miten huono hygienia voi vaikuttaa pojan terveyteen? Haluaisiko nuori esimerkiksi olla pojan lähellä? Mitä nuoren kanssa tekemisissä olevat ihmiset voisivat ajatella, jos nuori ei pitäisi huolta henkilökohtaisesta hygieniastaan?

Henkilökohtaiseen hygieniaan kuuluu:

- Vartalon pesu
- Hiusten pesu
- Käsien pesu
- Hampaiden pesu
- Hiusten harjaus
- Parran ajo
- Kynsien leikkaaminen
- Ihon hoito
- Puhtaiden vaatteiden vaihtaminen
- Puhtaiden lakanoiden ja pyyhkeiden vaihtaminen
- Kuukautisten aikana kuukautissuojien käyttäminen ja vaihtaminen
- Deodorantin käyttäminen

HENKILÖKOHTAINEN HYGIENIA

Miltä poika näyttäisi, jos...

poika ei käy suihkussa

poika ei vaihda puhtaita vaatteita

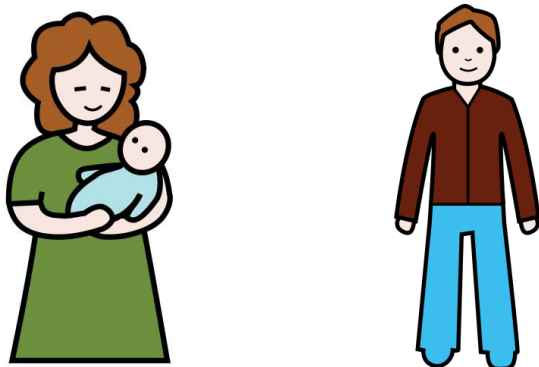
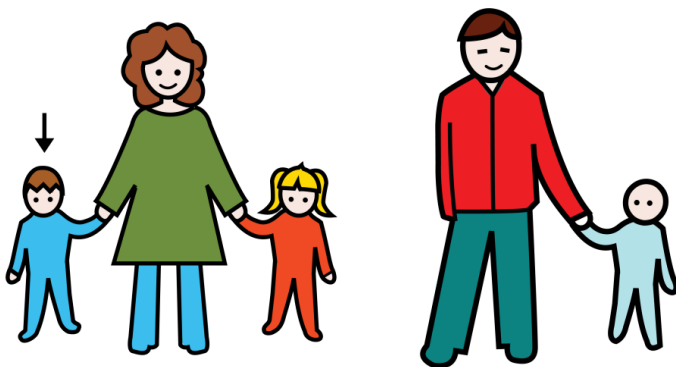
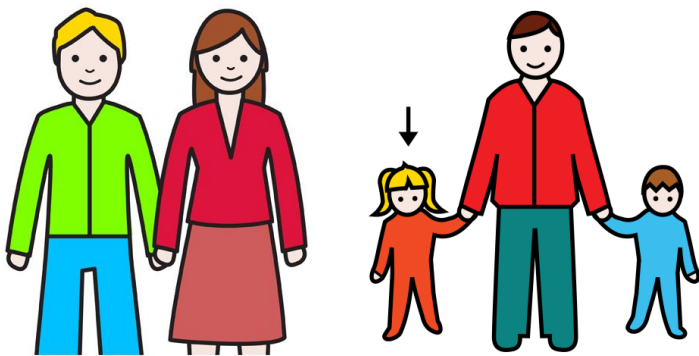
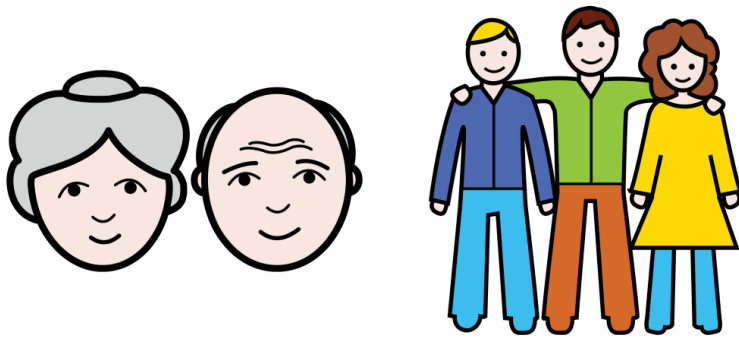
poika ei pese hampaita

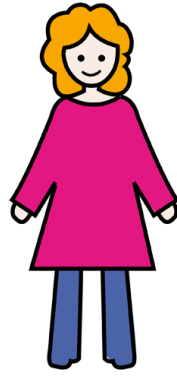
poika ei harjaa hiuksia

poika ei leikkaa kynsiä

poika ei pese käsiä

KANSION HENKILÖKUVAT:

KANSION VÄITTÄMÄT:

Kondomi on usein paras ehkäisyvaihtoehto

Vastuu ehkäisyn käyttämisestä kannattaa ottaa itselle, eikä olettaa kumppanin huolehtivan siitä

Kondomi on ainoa ehkäisyväline joka suojaa sukupuolitaudeilta

Sukupuolitauteja ei voi saada alle 16-vuotiaana

Sukupuolitaudin voi saada ensimmäisessä yhdynnässä

Vain kondomi suojaa sukupuolitaudeilta

Jälkiehkäisyä ei pidä käyttää ehkäisymenetelmänä, vain jos esimerkiksi kondomi rikkoutuu

Jokaisessa yhdynnässä tulee käyttää uutta kondomia

Itsetyydytys on yleistä ja normaalia

Itsetyydytys on haitallista

Itsetyydytys on oma asia, ja sitä kannattaa harrastaa silloin kun tietää saavansa olla rauhassa

Itsetyydytys on seksiä itsensä kanssa

Itsetyydytyksen avulla voi tutustua siihen mikä tuntuu itsestä hyvältä

Itsetyydytys voi rentouttaa

Itsetyydytyksen aikana voi kiihottua mielikuvista

Jos itsetyydytys tekee kipeää, voi kipujen helpottamiseksi kokeilla käyttää rasvaa tai liukuvoidetta

On olemassa rajoituksia siitä, kuinka usein saa itsetyydyttää

Itsetyydytys ei vaikuta sukupuolielinten ulkonäköön

Sukupuolitaudin voi saada myös suuseksistä

Itsetyydytykseen on yksi oikea tapa, kaikkien pitäisi itsetyydyttää samalla tavalla

Seksi on tapa nauttia kumppanin kehosta ja läheisyydestä

Jos seksin aikana toista sattuu, kannattaa lopettaa

Seksin pitää olla samanlaista kuin pornovideoissa näytetään

Ennen yhdyntää tulee yhdessä kumppanin kanssa huolehtia ehkäisystä ja turvallisuudesta

Seksin ei tarvitse tuntua molemmista hyvältä

Seksiä kannattaa harrastaa, vaikka se pelottaisi tai epäilyttäisi

Kumppanin kanssa ei tarvitse keskustella sukupuolitauteiden tai raskauden ehkäisystä

Seksikokemus voi olla muutakin kuin yhdyntä

Jo ensimmäisessä yhdynnässä voi tulla raskaaksi

Kondomin korvikkeena ei voi käyttää esimerkiksi muovikelmaa

Raskaaksi voi tulla, vaikka siemennesteen huuhtelisi pois yhdynnän jälkeen

Vaikka käytössä olisi ehkäisypillerit tai ehkäisykapseli, kondomia tarvitaan sukupuolitauteiden ehkäisyyn

Kaksi kondomia päällekkäin ei suojaa tuplasti paremmin sukupuolitaudeilta ja raskauksilta

Peniksen vetäminen ulos ennen siemensyöksyä ei ole toimiva ehkäisykeino

Seksielämää aloitellessa kumppanin kanssa pitää olla turvallinen olo, epäonnistumisenkin pitää olla sallittua

Seksi pitää saada lopettaa heti jos haluaa

Vaikka ei haluaisi, kannattaa seksiehdotuksiin silti suostua

Ei ole oikeaa ikää aloittaa seksin harrastaminen

Seksiin ei tarvitse liittyä yhdyntää. Seksi voi olla hyväilyä, koskettelua ja suukottelua

Jos on itse valmis seksiin, kumppaninkin pitää olla

Toisia ihmisiä ei saa koskettaa ilman lupaa

Epämiellyttävistä seksikokemuksista ei kannata keskustella aikuisen kanssa

Toisten yllyttäminen pussailuun, hyväilyyn tai seksiin on sallittua

Jos joku asia pussailussa, hyväilyssä tai seksissä mietityttää, voi kysyä apua aikuiselta

Kaverit tietävät kaiken pussailusta, hyväilystä ja seksistä ja heidän tietonsa ovat aina oikeita

Ohjaajasta voi saada itselleen tyttö- tai poikaystävän

Toiselle voi ehdotella seksiin liittyviä asioita, vaikka toinen olisi kieltänyt

Ihastua voi kehen tahansa, eikä siihen juurikaan voi itse vaikuttaa

Seksiä harrastaessa pitää kuunnella kumppania, jokin mikä tuntuu itsestä hyvältä, ei välttämättä tunnu toisesta hyvältä